



774

BLAJUL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL III. Nr. 2.

FEBRUARIE 1936.

BLAJUL

ANUL III. No. 2.

FEBRUARIE 1936.

CUPRINSUL :

| | | |
|--|---------|---|
| <i>N. Comșa</i> | | Arta și viața |
| <i>Gherghinescu-Vania</i> | | Te bănuiesc, Doamne... Cerșetorul orb (versuri) |
| <i>V. Stanciu</i> | | Moș Toader Pruncu (proză) |
| <i>C. Ștefăniu</i> | | Cântec de primăvară (versuri) |
| <i>S. Gizdavu</i> | | Schițare sumară a unui țipar de vieață |
| <i>Nin. Haiducu</i> | | Primul proces... (fragment de carnet). |
| <i>Ieromonahul Hermolae (Dr. Nicolae Lupu)</i> | | Cuvântarea protopopului Dănilă Pop din Cătina (12 Aug. 1872) |

Cronici: *Dionis Popa*: Al Lascarov-Moldovanu: Romanul furnicei; *Virgil Fulicea*: *Nicolae Roșu*: Dialectica naționalismului.

Cărți: *Ionel Teodoreanu*: Lorelei (*Radu Brateș*); *N. Iorga*: Oamenii cari au fost, III. (*V. Stoica*); *Abel Hermant*: Souvenirs de la vie mondaine (*Nicolae Albu*).

Carnet: *Gândirea*, Martie 1936. *Revista Fundațiilor Regale*, 2 și 3. *Azi*, Februarie 1936, *Familia*, Ian. 1936. (*Radu Brateș*).

Exemplarul Lei 10.

Arta și viața

Fiul Omului, piatra de hotar între „lumea veche, civilizația păgână, ce reprezenta principiul dinafară, obiectiv, al naturii“ și lumea nouă, „care duce gradat către perfecție, către absolut, către Dumnezeu“, „... a descoperit „prin identitatea între esența naturii spirituale a omului și esența naturii divine, ... fiecărui individ, legea libertății, a demnității, a moralității și a perfectibilității absolute“. De atunci „a continuat zdrobirea lumii vechi, revoluționarea sau perfecționarea religiei, moralei, societății întregi... căutând realizarea în omenire a *dreptății* și a *frăției*“. De atunci, „din transformării în transformării, omenirea merge într'un progres continuu“. N. Bălcescu, inflăcăratul patriot dela 1848, emitea aceste considerațiuni de adâncă și dreaptă gândire, ca să-și justifice noua „*misie*“ a istoriei, care avea să arate tocmai „această transformare continuă... această dezvoltare a simțământului și a vieții omenești sub toate formele din lăuntru și din afară, în timp și în spațiu“. (Introducere la Ist. Rom. sub M. Viteazul).

Se împlinește aproape un secol de când aceste gânduri căutau haina vieții în creerul istoricului, care avea să fie considerat mai târziu precursorul istoriei noi și unul din oamenii mari ai neamului. Deși contemporană cu întâile manifestări ale omului ca animal rațional, de-

osebit și superior celorlalte viețuitoare, arta ajunsese în toate ramurile sale la o oarecare dezvoltare chiar înainte de epoca creștină, totuși simțim că în „această dezvoltare a simțământului și a vieții omenești, sub toate formele din lăuntru și din afară“, ea, arta, fiind cea mai spirituală exteriorizare a sufletului omenească, ocupă locul de frunte. Seria oamenilor mari, artiști, esteticieni ori istorici nu oferă nici un caz când arta să nu fi fost considerată, direct ori indirect, ca o instituție a vieții spirituale omenești în plină evoluție spre o mai accentuată spiritualizare. Nici nu se putea altfel. Logica vieții și a străduințelor umane cere imperios ca tot ce face omul să nu fie pierdere de timp. Fiecare pas, fiecare acțiune trebuie să aducă un plus de viață, un mic spor în urcușul greu spre Perfecțiunea divină.

Aceasta este concepția explicită a marelui patriot asupra artei. Adevărătatea ei, autoritatea dela care emană, precum și actualitatea de totdeauna — însușire caracteristică a gândirilor mari — justifică deplin rolul de inspiratoare a încheșării considerațiilor ce vor urma.

* * *

Progresul omenirii dealungul veacurilor spre reliefa-rea omului spiritual este un adevăr incontestabil. Istoria, urmărind formele vieții, altele și altele în fiecare epocă, ne arată clar cum vieța internă, sufletească, a omului ca și cea externă — instituțiile, rezultate ale exteriorizării aceleia — a pășit din epocă în epocă spre o mai pronunțată armonizare între necesitățile individului și ale colectivității de o parte și între cele ale spiritului și materiei de altă parte. Lumea popoarelor vechi, cea clasică greco-romană, cea medievală și lumea modernă sunt trepte bine distincte în acest progres.

Artele au existat în toate timpurile viețuirii omului

pe pământ. Câtă deosebire însă între artele popoarelor vechi și între artele lumii moderne contemporane. Cu toate momentele de înaltă realizare, artele celor vechi, în ansamblul lor apar rudimentare, bogate în imperfecțiunile începutului. Urmărită în cursul evolutiv al epocilor mari din viața omenirii, istoria artelor mărturisește, cu toate regresele timpurilor decadente, o evoluție progresivă, care tinde spre o fixare a fondului și formei, spre o armonizare a acestora și mai ales spre o mai adevărată legătură între artă și viață. Să ne reamintim : arta clasică, arta renașterii, arta neoclasică și arta romantică. Fiecare nume este un titlu de capitol în cartea mare a realizărilor artistice, evocând însă totodată altă și altă configurație în problematica vieții individuale ori colective a respectivelor timpuri.

Legătura strânsă între evoluția artelor și evoluția vieții omenești este desigur evidentă. Rămâne să stabilim, însă, care din ele are, în această împreună dezvoltare, rol preponderent, cu pretenții de isvor al celeilalte. Este viața o condiție sine qua non a artei? Considerând cuvântul *viață* în sensul cel mai larg se pare că răspunsul nu poate fi decât : da ! Înțelegând însă prin *viață* numai viața omenească în sensul strict, afirmația pierde mult din greutatea ei. Artă, dacă nu și pentru existența ei, este cu siguranță o condiție principală pentru evoluția vieții sufletești a omului. Astfel, arta și viața se influențează reciproc. Viața este pentru artă unic motiv de inspirație. — Nici nu se poate concepe operă de artă cu motiv inspirator înafară de elementele macro — și microcosmosului. Artă la rândul său, este pentru viață, să folosim un termen ciudat, ceea ce este sarea în bucate. Teoretic desigur că ar putea exista bucate fără sare, dar care dintre noi n'am rămas frapați de adâncul adevăr al basmului cu fata de împărat. Tot

aşa s'ar părea viaţa, considerată teoretic asupra elementelor ei constitutive. În realitate însă „viaţa fără activitate este o vină şi activitatea fără artă o brutalitate“ (*I. Ruskin*: Prelegeri asupra artei, 1887 cf. *T. Vianu*: Ist. Est. p. 151)

Istoria are şi aci cuvântul. Cine mai neagă azi bunăoară rolul evolutiv covârşitor al artei clasice, care, pe lângă influenţa înobilatoare asupra contemporanilor creerii sale, a fost şi este încă în mare măsură un element cultural — spiritualizator al sufletelor cu tendinţa desăvârşirii. Ar fi fost oare posibilă Renaşterea cu toate ramurile activităţii omeneşti, dacă nu era la baza ei aceeaşi artă a lumii greco-romane? Desigur că nu! Şi ce însemnează această renaştere în istoria neamurilor din Europa? Ori, ce însemnează arta romantică în viaţa frământată a bătrânului nostru continent? Şi una şi alta sunt pietre de hotăr în evoluţia spiritualităţii europene. Iată cum şi cât de grăitor ne învaţă istoria că *arta*, în raporturile ei cu viaţa, *este şi un factor progresiv* al acesteia. Napoleon spunea: daţi-mi de două ori atâtea fanfare şi voi avea învingerea. Fără multă complicitate a fantaziei s'ar putea zice, cu aceeaşi tărie: daţi-mi monopolul artei (creaţie şi desfacere) şi voi schimba faţa lumii.

* * *

Satisfăcuţi îndeajuns de tăria argumentelor istorice să ne restrângem orizontul observaţiilor. Să căutăm anume nu cumva, considerată în sine şi în raporturile cu viaţa, arta, ca operă a spiritului omenesc, se vedeşte prin însăşi esenţa intimă a ei, şi prin elementele ei constitutive, tot ca un factor de progres, de înobilare al vieţii? Poate fi artistul indiferent faţă de viaţa şi lucrurile pe cari le foloseşte drept elemente materiale ale

creației sale, devenită operă de artă prin acel cântec spiritual de adâncuri interioare simțit și gustat dar totuși inexprimabil? Fără îndoială, arta este o creație a spiritului. Tocmai de aceea, n'ar fi obligat artistul, de însăși natura creației sale, să aleagă atari momente din viața internă ori externă a omului, cari să fie mai potrivite unei armonii cu acel cântec spiritual, inefabilul poeziei? Cu un cuvânt, e posibil oare ca, opera de artă, creație a spiritului, ea însăși, după cutari mari esteticieni, act spiritual, să intoneze pe coardele sale de argint gamele josnice ale instinctelor animalice din om? Răspunsul nu poate fi decât unul. În linii mari el se poate chiar anticipa. Opera de artă din firea ei nu poate cultiva direct nici indirect animalitatea din om, iar artistul nu numai că nu poate fi indiferent față de materialul uman utilizat, dar este chiar obligat a selecționa acest material, în vederea armonizării (exteriorului) cu acel suflu viu, spiritual, inerent adevăratei opere de artă.

Legătura strânsă ce există între artă și natură, dovedește și chiar impune creației artistice, ca ceva propriu al ei, rolul de innobilatoare și spiritualizatoare. Natura, opera adevăratului Creator, nu s'a dovedit nici când turburătoare, în sens destructiv, a sufletului omenesc. Cine dintre noi, odihnind la umbra unui colț admirabil de pădure, cu un covor de flori cochete alătura și urmărind cu urechea cascadele de triluri ale ciocârliei în ascensiune, a avut sentimentul unei distrugerii interne, urmată de porniri josnice și murdare? E cineva? Nimeni. Cum ar putea atunci un artist, fără a fi fals, să înfățișeze sufletul omenesc, în cadrele unui atare peisagiu, altfel decât pornit spre culmile idealului, spre vraja vieții spirituale. Natura, așa cum a creat-o Dumnezeu, este frumoasă și frumusețea ei produce în sufletul contemplatorului un plus de viață spirituală.

Opera de artă, creație a omului, nu poate avea, ca elemente constitutive nimic nou față de natură. Dacă totuși anumite opere, pretinse de artă, fie imitație, reproducere, ori combinare nouă a elementelor naturii, provoacă în contemplator coborâre spre materie în loc de ridicare spre spiritualitate, nu denotă ele intenția rea ori defectuositatea subiectivă a autorului? Desigur că da! Trebuie să fii om bun pentru a putea cânta ori picta, spunea I. Ruskin în aceleași prelegeri asupra artei. „Asemănare cu mine având, a zis Dumnezeu omului, dăruit vei fi de a preface în faptă văzută tot ce gândul și simțirea ta au mai înalt... Îți dau *Arta*... Prin ea, tu vei putea da semenilor tăi lumină bună... Cutremurat tu însuși de curata frumusețe, volnic să fii s'o poți trece și altora, — dar din dar — fără gând amestecat și fără întinare... (Lascarov Moldovanu : Romanul furnicei pag. 199). Dl Iorga spune despre scriitor că „e un spirit de radiație socială (cf. N. Crainic. Puncte cardinale în haos p. 253.

Ne apropiem cu aceste considerațiuni de problema atât de mult discutată: artă pentru artă ori artă cu tendinți. Care e cea bună, din două? Nici una, nici cealaltă. Arta pentru artă este o utopie, iar arta cu tendinți este un meșteșug, nu artă.

...„Orice artă adevărată — și numai acest lucru e esențial înrânsa — cuprinde într'o foarte înaltă prelucrare spirituală o sumedenie de experiențe... nesfârșite serii de împrejurări ale vieții apar înrânsele (operele de artă) înălțate la inteligibilitate și limpezime“. (Conrad Fiedler cf. T. Vianu : Ist. Est. p. 153). Mai clar încă : „Arta nu este ceva care stă înafară de viață și de societate, un obiect de lux și o jucărie a orelor de răgaz. Ea este mijlocitoarea și vestitoarea tuturor valorilor, chiar a ce-

lor mai mari și mai puternice". (Emil Uitz cf. T. Vianu: Ist. Est. p. 236). Asupra aceleași probleme Max Dessoir afirma la 1906 că „așezările sociale și formele de viață aparțin fără îndoială sferei obiectelor estetice". (cf. T. Vianu op. cit. p. 227) I. Ruskin, în aceeași operă, citată mai sus, observă că „artele frumoase exercită o triplă influență: ele întăresc sentimentul religios al omului, desăvârșesc starea lui morală și aduc foloase materiale". „Arta dă tuturor și rămâne totuși întregă" (N. Iorga cf. N. Crainic op. cit. p. 251).

Afirmațiile sunt tari și s'ar putea înmulți. E clar deci, arta nu există pentru artă, ci pentru viața spirituală a omenirii. Ea mijlocește valori mari și puternice, adică înobilează sau construște în sens spiritual. Ca să aibă această putere a constructivității nu trebuie tendință ci curățenie, „lumină bună", în sufletul artistului, ca să exteriorizeze trăirile sale interne ca acte ale spiritului susținut de elemente selecționate ale vieții ori naturii, redate sincer, conform frumuseții fiecăruia din ele.

* * *

Viața sufletului omenesc ca și a marelui univers cu toate splendorile terestre și cerești este opera Divinității. Ea este frumoasă și frumusețea ei ori de câte ori este contemplată provoacă în sufletul contemplatorului pe omul spiritual adâncind instinctele primordiale ale conservării și perpetuării speciei. Opera de artă, creație a spiritului omenesc, nu are în elementele sale constitutive nimic nou față de natură. Viabilitatea ei rezistă în fuziunea sufletului omenesc cu natura. Creată deci de „esența spirituală a omului", cu elemente frumoase și spiritualizatoare prin firea lor, arta, în mod logic, trebuie să producă în sufletul contemplatorului emulație de aceeași nuanță cu aceea produsă de natura

contemplată. Artă adevărată există deasupra sferelor de interese ale vieții, iar în raporturile cu viața nu poate fi distructivă ci numai constructivă. Operele de artă mari, — literare, sculpturale ori picturale — înregistrate dealungul veacurilor întăresc concluzia. Amintiți-vă câteva de ale lui Michelangelo, Tizian, Rubens, Grigorescu, în pictură ; de ale lui Shakespeare, Cervantes, Tolstoi, Dostojevsky, Eminescu în literatură ș. a. Nici una din operele de artă ale acestora n'a fost și nu este motiv de distrămăre sufletească. Din contră. Contemplarea lor a fost și este permanent isvor de spiritualitate, lărgind, orizonturile vieții sufletești și dând începătorilor puterea pătrunderii, a simțirii și a înțelegerii.

Celor cari cu dispreț vor zâmbi ironic acestor considerațiuni li se răspunde : deșertăciunea deșertăciunilor este artă, dacă nu are nici un rost în viața omenească și mai rău decât atâta este ea, dacă rostul ei ar fi distructiv.

N. Comșa

Te bănuiesc, Doamne...

Ne pătruns încă de frig și ploi,
Sufletul lumii vegetale
Simte fiorul buzelor Tale
In vântul ce scutură foi.

Căderile frunzelor — lente,
In miraj de palidă lumină,
Imi sugerează forma divină
A zâmbetelor Tale indulgente.

Pe firul neconținutelor toarceri
Luneca-vor toate, în curând;
Te bănuiesc, Doamne așteptând
Desfrunzările ca pe niște întoarceri.

Cerșetorul orb

Când din pas și răs de trecători
Primăvara'n preajmă o ghicește,
Intre gene o lacrimă-îi mijește
Din orbita fără auri.

Gherghinescu Vania

Moș Toader Pruncu

Primăvara ajunse stăpână peste tot. Iși lăsă pulberea de aur pe dealurile înverzite proaspăt, încunună cu jerbe de foc acoperișurile țuguiate, se sălășlui darnică în vârful grămezii de gunoiu. Într'o zi bătu și la ușa casei lui moș Toader Pruncu.

Nu i s'a deschis.

Atunci, își trimise câteva raze pe fereastră. S'au oprit șovăitoare, neștiind încotro să o apuce. Mai apoi, îndrăznețe, își aruncară privirile jucăușe pe peretele din față. Se închinară la icoana Maicii Domnului, se scaldară în mirosul suav al busuiocului din grindă, gustară din aierul străvechiu al cupelor prinse în părete. Dintr'un blid se desprinsese un cocoș verde și, bătând din aripi, le ură cu ochi închiși bun sosit. Lăvicerul le invită să șadă, iar patul, încărcat cu perne până în grindă, să-și odihnească oasele trudite.

Dar razele săltărețe trecură înainte.

De odată se opriră de-asupra cuptorului ca un semn al întrebării.

— Nu-i nimeni stăpân aici, ori tăcerea e stăpână?

Da. Tăcea motanul somnoros în vârful cuptorului de cărămidă; tăcea ornicul cu chipuri de panoramă și cu limba lăsată într'o rână; tăcea mușcata din fereastră și greierul ascuns sub prispa casei.

Dar iată că în păcelul de lângă cuptor se mișcă ceva. Se auzi un geamăt surd și o tuse seacă puse stăpânire pe încăperile liniștii.

Razele se priviră mirate. Iși aruncară luminile asupra păcelului și au rămas crucite.

Văzură niște ochi tulburi de boală și nesomn, cu pleoape translucide, lipsite de umbrirea genelor. Un piept numai oase, din adâncul căruia pornea respirația horăind, spărgându-se cu sgomot în nodul așezat în mijlocul gâtului, cu pielea pală străbătută de vine albăstrui.

Se jucară în părul rar și aspru de culoarea zăpezii proaspete, sărutară buzele veștede și crăpate și mângăiară, cutele frunții înădușite.

Un nou geamăt și tusea își începu cântecul sacadat, frământând fără milă pieptul chinuit.

Razele o sbughiră pe fereastră.

În casa lui moș Toader, nici primăvara, nici tăcere — tusea a rămas stăpână.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Moș Toader se ridică în capul oaselor și se așeză pe un scaun cu trei picioare la gura cuptorului. Tusea îl munci din nou făcându-l să-și plece ostenit capul ca o floare a Soarelui împovărată de semințe și de bruma timpurie a toamnei.

Durerea din piept, furnicarea molatecă a vinelor și greutatea picioarelor care-i păreau streine, îl făceau să simtă apropierea morții.

Nu-i era teamă de ea. O aștepta. O aștepta ca pe o zână cu privirea blândă ca a Maicii Domnului din icoana de lemn.

Și de mult s'a învățat s'o aștepte.

Copil mic, sta într'o noapte cu bunică-sa pe pomnolul dinaintea casei. Privea cerul plin de stele și, din când în când, arunca câte o întrebare.

— Bunico, ce sunt stelele alea multe, multe, la un loc?

— Găinușa, dragă.

— Da'aia mare, care strălucește mai frumos de cât toate?

— Luceafărul de noapte — răspuse bunica cu glas blând.

Iar când văzu o stea desprinsă deasupra creștetului, lunecând pe bolta cerului și pierzându-se în noapte, strigă mirat :

— Bunico, a căzut o stea !

Auzi un oftat și glasul bunicii trist, fără putere.

— A murit un om.

— A murit un om ?

— Da, a murit un om, repetă bunica luându-1 pe genunchi și mângăindu-1 blând șuvițele de păr.

— Vezi tu, dragul meu... fiecare om are în cer o stea... Când cade steaua, se stinge și viața omului.

Și eu am o stea, bunico ?

— Și tu.

— Care-i ?

— Uite-o mică, mică, lângă a mea, cea mare și fără lumină, răspuse bunica lăsând să-i cadă o lacrimă din gene.

De atunci deseori își căuta steaua. A văzut-o strălucind neastâmpărată, luminoasă ca un luceafăr și mai apoi palidă, cu lumina ca de opaiț, asemănătoare cu cea a bunicii. Va cădea azi, mâine ? Dacă așa e scris, ce poate omul să facă ?

tac-tac, tac-tac, tac-tac,

cling-clang-clang, cling-clang-clang.

Glasul clopotelor se revărsă asupra satului purtându-și valurile metalice în ritmul sec al toacei de lemn. Ușa tinzii fu trântită de perete și în casă dădu năvală o fetiță strigând : moșule, moșule, toacă în liturghie !

Se opri în mijlocul casei. Bătrânul sta pe scaun frânt ca un vreg, cu fața proptită în podul palmelor, cu degete lungi, descărnate.

Nu-î răspunse.

Fetița se întoarse gata să plângă, cu degetul arătător la gură, deschise și apropie încetîșor ușa, lăsând în urmă-î doar nedumerirea.

Dar, moș Toader o auzise, după cum auzise și glasul chemător al clopotelor. La colțurile pleoapelor mîjiră lacrimi. Iși aduse aminte de vremurile când toaca de liturghie îl găsea gata de plecare, cu cioarecii albi ca laptele întinși pe picior, cu cămașa căzând în zeci de crețe de sub șerparul înflorat. Muierea lui — săraca, unde-o fi acum? — deschidea grăbit ușa și întinzându-i o floare de sulumină și trei firișoare de calapăr îl îndemna cu vorba: hai odată, omule, că scăpăm evanghelia?

Și-o porneau spre biserica din deal. El pășia apăsător, respirând aierul curat până în fundul plămânilor, privea spre cer căutând semne pentru ziua de mâine, mai arunca câte un „Dumnezeu să primească“ celor întîlniți în cale; ea, la un jumătate de pas înapoia lui, cu florile prinse în năfrămuță, pășia cu ochii în pământ.

În biserică, se apropia de icoană și o săruta cu smerenie, cîntea cu închinări din cap și la stînga și la dreapta. Intorcându-se își lua locul obișnuit în mijlocul bărbaților.

Glasul preotului se ridica în rugăciune. Cuvintele lui purtate pe aripile fumului de tămâie, îi picurau în suflet liniște, smerenie și pocăință. Aceleași cuvinte le-a ascultat o viață și totuși sufletul lui era mereu însetat după ele, ca și pământul în arșiță după aceiași și aceiași picuri de ploaie.

Și acum? În glasul clopotelor cunoscuse aceeași

chemare dar boala îl închise în casă, neputincios, ca un copil în fașe. Și tocmai când simțea mai multă lipsă de odihnă și mângăiere sufletească.

Moș Toader se ridică de pe scaun încetișor de cre-deai că nu se mai gată. Junghiurile din coastă îl făcură să strângă gingiile lipsite de dinți și să scoată un geamăt surd din adâncul rărunchilor. Se opri o clipă și ascultă hârâiala de ceasornic stricat din coșul pieptului. Șovăitor, se apropie de lada cu haine și o deschise. Un miros de gutui și părangină umplu odaia.

Se găti cu chin, în gemete și în sguduiri de tuse. Iși luă bâta de după ușe și, proptit în ea, își târi picioarele lipsite de vlagă în curtea plină de galițe și de soarele primăverii.

Se opri ostenit în mijlocul curții. Aruncă o privire de stăpân îndrăgostit în juru-i. Coșerul înegrit de vreme străjuia marginea dinspre cale, trist și golit de roadă, ca pieptul lui de puterile vieții. Sub șoprul cu pereții vraieste sta carul cu ruda în pământ, cu plugul și rotilele încărcate. Iși aduse aminte de cântecul lui din tinerețe :

Toate plugurile ară
La holdă de primăvară.
Numai plugu badiului
Șede'n vârful dealului.

și sdrobi o lacrimă în colțul pleoapelor.

Înima îl îmboldi spre grajd. Boi rumegau liniștiți înaintea ieslelor goale. Se apropie de unul și vorbindu-i părintește începu să-l scarpine cu dragoste la îmbinarea coarnelor. Boul își întinse lung grumazul și limba lui aspră ca o cute linse mâna de hârtie uscată cu vinele albastre umflate, care ținea bățul. Iși smunci vesel capul forăind pe nări și îl scutură la stânga și la dreapta fă-

când să zuruie lanțurile. Când stăpânul îl prinse pe după cap își coborî urechea până la pieptul lui și ascultă ca un doctor cântecul bolii. Iar când îl văzu scuturat în toate măruntaiele de tuse, cu ochii ieșiți din orbite, cu pâraiele feții pline de lacrimi își înclină capul și închise pleoapele grele peste ochii mari și limpezi.

Moș Toader îi mai privi odată, oftă din adânc și porni spre ieșire. Boii îl urmăriră cu ochii blânzi și triști până la ușe.

Afară îl primise din nou primăvara. Aierul îmbătat de soare părea un roi de minuscule găze jucăușe. Acății împrăștiau mirosul dulce din florile în ciorchine. O găină sări cotcodăcind din podul cu fân umplând curtea de sgomot.

Se îndreptă către porțița dela uliță. Și-o luă, opintindu-se din răspuțeri, către biserică din deal, — adus de șale și proptit în bătă ca o căpiță gata să se răstoarne.

V. Stanciu.

Cântec de primăvară.

Apleacă-te pe brazda nouă iară
Și-o lacrimă alunecă spre mine,
Să-mi cresc tulpină dreaptă'n primăvară
Ca spicele de rod să-mi fie pline.

Nu-s bob svârlit așa la întâmplare,
Pe rugul brazdei care m'a primit ;
Vreau jertfa mea să crească nouă'n soare
Cu sufletul deschis spre răsărit.

Așteaptă-mă să mă ivesc în viață
Să-mi fie creștetul sonor amvon
Și cântecul să-mi fie dimineață
Și viața mea să fie numai svon.

Ci când de soare fi-voi pârğuit
Apleacă-te și mă ridică'n mână,
Din brazda nouă'n care m'am ivit
Adună-mă în palma ta stăpână.

Adună-mă ca pe un bob de jar
Și mă aruncă iar în veșnicie ;
Nu vreau să-mi fie jertfa în zadar
Și viața iarăși goală și pustie.

Ci — apleacă-te pe brazda nouă iară
Și-o lacrimă alunecă spre mine,
Să mă ridic senin în primăvară
Cu visele de tine iarăși pline.

C. Ștefăniu

PENTRU TINERET

Schițare sumară a unui tipar de viață

*Adevărul vă va face liberi
Sft. Scriptură.*

I.

Este desigur potrivit pentru orice om a se smulge, din când în când, din învălmășala de preocupări, străduințe, lupte îndreptate spre asigurarea și ameliorarea traiului cotidian, a se sustrage chiar dela banchetul, pentru cei mai mulți totuși atât de rar, al veseliilor -- sensoriale, sentimentale sau și intelectuale — și a se retrage, în gând, pe un pisc al contemplației, cât mai depărtat de sgomotul vieții. De acolo să privească, cu ochiu scrutător, impasibil și nepreocupat, aspectele ei infinite de variate, în permanentă facere, prefacere și refacere, să prindă ceva, cât mai mult, din sensul ei, să-și înalțe astfel conștiința și fortificat, înțelept și înseninat să plece din nou pe arenă.

Pentru tineretul, care trece sau a trecut de mult pragul copilăriei fericite dar hoatice și care, cu resorturile sale fizice și psihice toate în plin avânt de dezvoltare și ascensiune fascinantă, este pus prin farmecul simțurilor, în fața splendorilor Kosmosului, în fața comorilor nebănuite, necuprinse uluitoare ale vieții, *este de importanță absolută*, să fie așezat față în față și cu problemele ei reale, neclintite, serioase, covârșitoare, în mod cinstit, deschis, cu optimism și iubire.

Să identificăm sufletul tineretului cu Adevărul, care în ordinea morală este Binele, în latura estetică este Frumosul, din care cauză El, Adevărul, este veșnic, senin, veșnic zâmbitor,

departe de îndrăselile și răutățile ignoranței, departe de compunțiunile amare ale erorii. El este Virtutea, calea cea bună a vieții, care asigură maximul de putere trupească și sufletească, deci maximul de siguranță de izbândă, maximul de libertate.

Ție, generație tânără românească de azi, pe care te vrem vlăstar vânjos al gloriei străbune, speranța a dăinuirii și înălțării noastre pe aceste plaiuri, să-ți dăm noi, cei mai maturi, cu iubire caldă, cu gând mare, modestul rod al muncii și experienței noastre așa ex abundantia cordis, fără balastul pedanteriei.

Să facem, în cadrul acestei mici reviste, scurte preumbări, fiecare de câteva minute, împrejurul câtorva idei și probleme capitale, pe cari să le atingem per summa capita.

* * *

Aei ho Theos geometrei

Platon (după Meyerson, La deduction relativiste)

Ă fi sau a nu fi! Intrebare supremă. Chin mistuitor, cu mii de indoeli. Povară uluitoare a minții hotărâte la luptă, iar oarecând ducele ei delicii, după ce pătrunde în labirintul ei și începe a o stăpâni.

În fața sufletului de Titan, de 18 sau mai bine de ani, această problemă trebuie să se înalțe luminos și dominator, ca un soare de primăvară pe firmamentul albastru.

S'o privim și s'o primim cu încredere tinerească!

* * *

Eu sunt! Inefabilă, dulce incântare.

Văd! Văd minunea luminii, văd supremul farmec al miilor de culori: petalele trandafirii tivite cu aur, rubinele depe manția de șofran a dimineții, văpaia săgeților de argint a miezului de zi, lăncedele luciri de topaz ale serii, cari se sting în umbre purpurii, în umbre violete; ploaia de aur a visătoarei Selene, poleiul ei paradisiac pe întinsuri de lacuri, pe încrețituri de păraie.

Mă desfăt în valurile mânate de vânturi pe lanuri de grâu. Mă cutremur cu tremur în oase, privind îngrămădirea norilor negri, cari grei de furtună, spintecați de săbii de fulgere, năvălesc pe șesuri, acopere munți, se învălmășesc în vuet ce clințește stihiiile lumii, cu mormanele de ape ale mării. Mă uimește

fluxul și refluxul Oceanului, plămâni palpitanți ai lumii, în ochii naivi ai nordicilor antici.

Ascult melancolic plânsul monoton al izvoarașului subțire prin brădetul negru de pe culmi; șopotul lui învoinicit prin făget și larma lui săltăreață în poiana dela poale, în clinchetul talangelor păstorești; și ce e mai dulce decât concertul minunilor inaripate din lunci, în dimineți de Maiu, când fiecare firicel de iarbă îți zâmbește prin broboanele măргеanelor de rouă!

Ochilor și urechilor noastre se deschide, se desfășură în glorie mereu crescândă, cu belșug neseecat, cu farmec veșnic nou, minunea neegalată a firii. Paznici sănătății și puterii noastre, gustul și mirosul se desfată în aerul curat, în hrana întăritoare, iar pipăitul ne convinge despre realitatea nedesmințită a spațialității.

* * *

Dar iată! Acum când am trecut spre culmile deplinelor puteri omenești, în asurzitoarele chiote de debordantă veselie ale ceneșteziei, un punct începe să se agite cu mai multă putere: un punct, neastâmpărat în sufletul nostru, încă decând ni s'a deschis graiul. Un punct neferecat în dimensiuni spațiale, caută să pătrundă, să străbată în prezentările fermecătoare ale simțurilor, cari ne țintuiesc în admirație mută, în fața a ceea ce numim lumea externă. Vrea tot mai hotărît să înlătore, să rupă faldurile lor, să vadă ce este dincolo.

E scânteia divină, e intelectul nostru.

Mirat mai întâiu de misterul vieții, a cărei flacără suavă îi străbate interior, toate fibrele, omul gânditor o contemplă în iarba ce crește fraged sub pașii săi, în puterea multiseculară a stejarului, în siluetele sobre și elegante și demne ale brazilor, în mlădioasele sălcii arginții pe lângă cursuri de ape, în capricioasele salturi ale fluturilor, svâcniri nebunatice de multicolore nestemate, pe tapetul smălțuit cu flori al câmpului verde. O admiră în forfotul miriadelor de găze și gândaci, în răgetul leului, în maestrelor rotiri ale vulturului, în echilibratul înot al nesfârșitelor variații de pești, în sânul vast și fecund al lui Okeanos... în tărăitul șopârlei cu ochi de zmaragd, în țărăitul greerilor artiști... în alergările neobosite ale furnicii, în munca fără preget, fără greș a albinii, dătătoare de miere. Constată cu mulțumită

mirare fidelitatea neclintită a căteluşului său, oarecând tovarăş de joacă sau rival la câte o gustare delicioasă, blândeţa cuminte a boilor cu paşii scofâlciţi şi înţelepciunea uriaşului elefant, creator de fildeş, cărora orientare şi călăuză în jocul de forţe al naturii, le sunt neînţelesele instincte.

Dar apoi, răzimat solid pe principiile fundamentale al cugetării, cu pas vîguros trece uşor peste mitul explicărilor copilăreşti şi caută să stabilească legături de cauză şi efect între fenomene, prinde legile lor generale după metodele stabilite. Alcătueşte arborele ştiinţelor, rădăcinile căruia sunt amare, fructele dulci, după vorba bătrânului Cato Censorul.

Dar până formulează migălos o concepţie ştiinţifică despre lumea ce-l înconjoară, flacăra plâpândă a vieţii, ce străbătea molatec alcătuirea artistică de lut a trupului său copilăresc, s'a schimbat în văpaie mistuitoare.

Eros turmentează Centaurul robust.

Marea senină a sufletului său, în al cărui azur se resfrângea, cu vraje mărită, cerul şi câte sunt întrânsul şi pământul cu forfotul minunilor sale, e răscolită, întocmai ca de izbucnirea unor criptovulcani, de năvala vijelioasă a tuturor elementelor psihice, pe care o deslănţue Eros.

Atunci simţim mai întâiu cu deplină intensitate, junghiurile cu ecouri prelungi ale pasiunilor, tremurul induioşerilor desperate, surâsul senin al speranţelor, uraganul mâniei, ciocotul îndoielilor, narcoza infiripării idealurilor sentimentale; cutremurul ambiţiei şi sfârmarea visurilor molatice, hotărârile afirmării virile, avânturi spre binele şi frumosul moral.

O învălmăşeală de fenomene neîncetată, neîntreruptă, cu aspecte tot aşa de variate, ca şi cele din lumea externă, din Makrokosmos.

Atunci se pun problemele psihice şi cu ele iarăş şi mereu... chinuitoarea problemă: adevărul.

Se pune întreaga problemă a sufletului omenesc şi cu ea ultimele, marile întrebări ale existenţei.

Descoperim o a doua lume: Mikrokosmosul.

Dar ce deosebire fundamentală, ce contradicţiune de neconceput.

Fenomenele Makrokosmosului se desfăşură în aşazisul spaţiu

nemăsurat. Sunt ferecate de dimensiuni. În esența lor întră spațialitatea.

Fenomenele Mikrokosmosului, ale eului uman, se desfășură într'un loc fără de loc... fără dimensiuni spațiale. Pe ele nu le încatușază zidurile de aramă ale impenetrabilității nici timpul pustiitor.

Simțul comun leagă, ce e drept, sentimentul și volițiunile de inimă, iar cugetarea de cap, de creeri, din cauza nexului intim și a corelațiunii absolute și desăvârșite între fenomenele fizice și psihice ale omului (avem inimă bună, inimă tare etc.), dar o privire în intern, o introspecțiune cât de cât atentă își dă seama, că are de a face cu fenomene, cari nu au nimic spațial. Sentimentul onoarei, frumosului, mâniei, nu are dimensiuni spațiale, nu are pondere. Ideile abstracte : bine, adevăr, proprietate există, dar au o existență nespațială.

Intr'un act fugar al intelectului nostru se pot cuprinde imensități de spațiu, răstimpuri de milenii ; s'ar putea oglindi așa zicând întregul Makrokosmos.

Aici sufletul omenesc se oprește.

Ajuns departe, trecând peste cauzele imediate ale fenomenelor, își pune ultimele întrebări, a căror rezolvare ar fi să-i deslege misterul existenței, să-i desvăluie adevărul.

Ce înseamnă a fi și a nu fi ?

Ce este *tò esse* ?

Cum este *tò esse* ? Este unul sau e multiplu ? E spațial sau nespațial ? E finit sau infinit ? E veșnic sau efemer ? E necesar sau contingent ?

Probleme vaste, nebuloase, în cari și între cari mintea umană plutește chinuită, căutând, ca într'o beznă, puncte de lumină, puncte de razim, de unde să le privească, să le cuprindă și să le dea o unitate.

Or, singura lumină, singurul razim este logica gândirii sale, care din puținele elemente de cunoaștere vrea să construiască edificiul unei concepțiuni unitare, care să-i explice întregul și fiecare element în parte. Plecând dela cunoștințele sale socotite sigure, cu vehicolul logicei sale, suplinind și întregind lipsurile cunoștințelor cu imaginația, pe baza principiului de armonie între întreg și părțile sale, atunci când se apropie de supremele probleme, unde cunoștințele se tot împuținează, iar necunoscu-

tele băjbăe în toate părțile din ce în ce mai numeroase, mintea omenească se trezește purtată aproape exclusiv pe aripile imaginației creatoare, întocmai ca și poetul, care dela începutul ridicării sale dela pământ, încălecase deadreptul pe Pegazul ei într'aripat, încât în sferile ei cele mai înalte, ultime, suprema poezie se confundă cu suprema filosofie, iar filosoful se întâlnește cu poetul.

De aici, cu toate imensele foloase ale filosofiei, necesitatea credinței: a unei revelațiuni divine despre Adevăr, care să fie omului supremă siguranță, supremă îndrumare și supremă mângăere, izvor de curaj, de speranță și fericire, de ordine în suflete și în societatea constituită.

* * *

Și totuși! Chiar ancorată pe stânca credinții, mintea omenească, în veșnic neastâmpăr, căci esența faptelor psihice e de a fi acte, pentru care cauză unii identifică sufletul cu înseși faptele psihice, care se scurg fără repaus prin lumina conștiinței noastre, caută mereu să pătrundă, să înțeleagă și să cuprindă enigma existenței.

E o necesitate și în acelaș timp deliciul ei.

Intr'adevăr, după cele expuse mai sus, prindem două feluri de a exista, fără a vedea vre-o imposibilitate de a admite și alte feluri de existență. Anume, constatăm existența spațială a lumii externe, a lumii zise materiale, în care, pentru minte, întră și corpul uman, cu toate fenomenele lui fizice, chimice, fiziologice și existența nespațială.

Existența spațială îi apare din acele, am putea zice, simbolizări fermecătoare, uniforme pentru toți oamenii, ale fenomenelor *realului*, ale aceluși ignotum X, prinse prin cele nouă simțuri, ferestre ale sufletului, prin cari privește în real, simbolizări deosebite după energia specifică a simțului și după diversitatea fenomenelor (sunetele, simbolizări ale vibrații moleculelor; căldura, deasemenea; lumina, culorile, simbolizări ale vibrații eterului (?), etc.) și i se arată caracterizată prin cele trei dimensiuni spațiale și prin timp, poate corelat, mai probabil o caracteristică esențială a spațiului, sau a patra dimensiune a lui, căci mintea nu vede imposibilitatea existenței spațiale cu mai multe dimensiuni,

mai ales, că d. e. din seria felurilor de vibrații, cari e logic să fie de nenumărate feluri, începând cu unde cu vibrații foarte puține și continuând cu vibrații din ce în ce mai multe, până la miliarde vibrații pe secundă, noi, cu simțurile și cu aparatele noastre, prindem puține de tot, încât e limpede, că din existența spațială în care trăim, cunoaștem puțin de tot.

Celalt fel de a exista, pe care mințea îl prinde și concepe ca posibil și chiar real din actele gândirii noastre, este existența nespațială, existența neferecată în spațiu și timp, în esența căreia nu este și nu poate fi caracteristica spațiu și timp; deci nota mărime, dimensiuni, pondere, diviziune, compunere, parte și întreg, început, etape, sfârșit, ci care este un act pur, un act singur și indivizibil, întreg deodată și pentru totdeauna, fără început, etape și sfârșit. Felul acestei existențe nespațiale, numită obicinuît spirituală, mințea noastră îl înțelege prin contradicțiune cu felul de a fi al existenței spațiale.

Trebue să notăm, că nu cunoaștem și nu putem cunoaște esența nici uneia din aceste două existențe, ci numai natura lor: nu putem ști *ce este* (tò esse) existența spațială nici cea nespațială, ci numai *cum este* și una și alta, adică în ce chip se manifestă față de noi. De altfel atâta e suficient pentru noi, pentru orientarea noastră și pentru asigurarea existenței și progresului nostru, ca indivizi și colectivitate, în învălmășala forțelor naturii.

* * *

Se ivește acum întrebarea :

Sunt oare aceste două feluri de existență coordonate și din veci și până în veci, sau se pot reduce la o singură existență superioară lor după postulatul de unitate al minții și după convergența spre unitate a tuturor fenomenelor din lumea spațială, din care, ca dintr'un izvor comun, purced ambele paralel și distinct, sau sunt ele o dublă manifestare a aceleiaș esențe, sau nu cumva una este existența absolută, fiind cauză a celeilalte, care ar fi numai o existență contingentă, efect al celei absolute?

Aici vin antinomiile filosofiei, între cari mințea omenească ezită, neputându-se, în fapt, fixa sigur pentru vre-una, deși, în teorie și după natura sa, ea ar avea puterea și posibilitatea să cunoască soluția adevărată a problemei existenței.

* * *

Chiar primii filosofi greci au susținut, că ultimul principiu al existenței ar fi unul singur și au ajuns la monoteismul panteist.

Așa Xenophanes spunea :

„Nu este decât un singur Zeu, cel mai mare între ființele divine și umane Nu este asemenea muritorilor nici după corp nici cu gândirea. El întregul vede, El întregul cugetă, El întregul aude. Fără trudă, numai prin cugetare, guvernează toate. Totdeauna neschimbat și imobil, nu trebuie să circule dintr'o parte în alta“.

La fel Parmenides admite un singur și imutabil principiu, identic cu gândirea (subiectul cugetării e identic cu obiectul ei).

„Trebuie să admitem în mod absolut sau ființa sau neființa... Multe semne arată, că ființa este fără naștere și fără distrugere ; că este un întreg, de un singur fel, imobil și fără margini, că n'a fost nici nu va fi, deoarece este acum, tot și întreg deodată, și că este una și fără discontinuitate... Ființa posedă perfecțiunea supremă fiind *asemenea* unei sfere cu totul rotunde, care dela centru la circumferință ar fi peste tot egală și asemenea căci nu poate fi în ființă o parte mai tare sau mai slabă decât alta este fără început și fără sfârșit. *ayagxoy aravozoy*. Nu este admisibil ca ființa să nu fie fără margini, căci este ființa căreia nu îi lipsește nimic, și dacă n'ar fi așa, i-ar lipsi totul... Cugetarea este acelaș lucru cu ființa. Cugetarea este identică cu obiectul cugetării“ (După Fouillée).

Sfera, simbol al perfecțiunii care se găsește aproape în concepțiunea tuturor filosofilor vechi, este sfera infinită, al cărui centru este peste tot, iar circumferința nicăiri.

Alții au constatat un dualism : un principiu spiritual (Dumnezeu) și lumea spațială, care, după Aristoteles, se produce dela sine, sub atracțiunea lui Dumnezeu, fără să se spună : cum ; sau un trionalism : Dumnezeu (Binele absolut) Ideile eterne și reale și materia eternă. Totuși și în aceste concepții Dumnezeu are o întăetate și realizează un fel de unitate.

Creștinismul dă o soluțiune, care din punctul de vedere al minții nu întâmpină contradicțiuni, ba chiar e singura mulțumitoare.

Anume, admite o singură existență absolută, pe cea nespațială sau spirituală, adică actul pur (nu numai în sensul aristotelic, ci și în sensul de acțiune și în posesiunea perfectă și toată

deodată, necesară și imutabilă a existenței, fără discontinuitate și fără lipsuri de orice fel, plenitudine absolută a cugetării, a voinței, a binelui.

Existența spațială e contingentă și e creată din nimic de Existența Spirituală omnipotentă, din supraabundența, dacă s'ar putea zice așa, a perfecțiunii sale, adică a binelui, deci din iubire, cum zic teologii.

* * *

Odată pusă problema în felul acesta de creștinism, este locul poate pentru o scurtă analiză a ei în felul nostru de a o vedea, rămânând totuș ancorați de credința revelată.

Fiică existența nespațială, adică cea fără caracteristica Spațiu și Timp, este posesiunea toată deodată a existenței, adică este eternă, sau în veșnic acum, urmează ca existența spațială creată să o considerăm tot eternă, adică simultană cu cea nespațială, deoarece existența nespațială, dacă a creat, totuș nu a creat în timp, fiind ea veșnicul *acum*. Timp deci nu există, nici în mod contingent, cum există spațiul. El este deci, cum s'a spus mai sus, însă mai puțin hotărit, numai o caracteristică a spațiului, și în fond, numai o dimensiune. Căci dacă orice fenomen spațial, minerale, plante, animale, este caracterizat prin lungime, lățime, profunziune adică dimensiuni mai mari sau mai mici, tot așa este caracterizat și prin durată mai mare sau mai mică, adică tot printr'o dimensiune.

Precum dimensiunile lungime, lățime, înălțime au o dependență evidentă, un nex intim cu cantitatea de materie, să-i zicem condensată în atomi și molecule a unui corp, așa dimensiunea durată are dependență și nex intim cu cantitatea de energie, de mișcare evolutivă ce o comportă un corp, au cantitatea de materie, să-i zicem: necondensată în atomi și molecule. Deci natura dimensiunii timp s'ar limpezi mai bine, când s'ar limpezi constituția internă a materiei, și când s'ar ști dacă materia și forța, cari sunt corelative, nu cumva sunt chiar identice.

* * *

De ce această soluțiune a problemei existenței, e conformă cu logica, cu rațiunea? Pentrucă observarea atentă a lumii materiale, cu toate contrastele ce cuprinde, ne arată o convergență

universală a tuturor părților mici spre unități din ce în ce mai mari, cari e logic și natural să se contopească în o singură unitate finală, într'un echilibru unic, desăvârșit, neclintit și fără putință de clintire sau modificare; și pentrucă felul de a fi și de a lucra al minții noastre, pe care îl vom numi arhitectonic, postulează unitatea supremă a existenței.

Intr'adevăr.

Unitatea și echilibrul formidabil, uluitor și implacabil este caracteristica și este concepția fundamentală a grandioasei, a necuprinsei construcțiuni, cu nesfârșite splendori, care este creațiunea, în care, totuș, se găsesc deodată toate antitezele, toate contrastele, toate contradicțiile, toate paradoxele, fie în lucruri distincte, fie în unul și acelaș lucru.

Herakleitos zicea: panta rhei. Totul e o continuă curgere, o continuă devenire. Nimic nu este, totul devine. Existența este un foc subtil, pururea viu, pūr aei dzōon. Nimic nu e stabil decât instabilitatea. În toate există deodată ființa și nefința, căci din ce sunt, devin mereu altceva, încât totul este un amestec al contrariilor, mixis tōn enantiōn. Astfel toate lucrurile își sunt opuse sie-și, sunt un compus din contrarii, ce luptă între sine. Din unirea acestor contrarii naște armonia, iar din lupta lor, progresul. (După Fouillée).

Parmenides zicea: „Ființa posedă perfecțiunea supremă, fiind asemenea unei sfere pe deantregul rotunde care dela centru la circumferință ar fi egală și la fel peste tot. Căci nu poate fi în ființă (to esse) o parte mai tare sau mai slabă decât alta. Este fără început și fără sfârșit, anarchon apauston. Adică, cu desăvârșire imobilă (După Fouillée).

Și Herakleitos și Parmenides aveau dreptate. Fiecare din punctul său de vedere. Căci în existența spațială, pe care au contemplat-o, ambele aspecte există: și al eternei imobilități și inerții și al eternei deveniri, al eternei mișcări.

Empedokles vedea, în lumea noastră, principiul atracțiunii și al repulsiunii, philia și neikos, dela cari provin toate; Aristoteles putința și actul etc.

Lumea spațială este un echilibru al antitezelor. Este o unitate în o diversitate infinită; stabilitate, într'o neîntreruptă mișcare, armonie într'o permanentă ciocnire de forțe, închegare și ordine, în o veșnică desagregare; un tot întreg, compus din o

imensitate de părți contrarii și contradictorii, în care întregul reproduce partea, și partea întregul sau întregul cuprinde în sine partea și partea întregul (în sensul homoeomeriilor lui Anaxagoras), fiecare lucru putând avea cauze și efecte contradictorii, în același timp (vezi versurile lui Pentadius).

* * *

Cum să ne închipuim noi această construcție în perfect și neclintit echilibru și în același timp în plină și tot atât de nepotolită vrăjmășie și luptă a contrastelor ?

Ca o arhitectură sferală, sau ovoidă, în care unitățile grupate în specii și genuri din ce în ce mai mari până la cotopirea în unitatea supremă, ca niște resorturi, ca niște roți într'un mecanism necuprins, sunt toate în mișcare, fiecare și toate laolaltă după măsura lor precis calculată, făcând fiecare și toate laolaltă evoluțiuni în cicluri între doi poli contradictorii: dela simplu la compus și dela compus la simplu; dela omogen la eterogen și apoi dela eterogen la omogen; dela nediferențiat la diferențiat și iarăși dela diferențiat la nediferențiat; dela repaus la mișcare și dela mișcare la repaus; dela moarte la viață și dela viață la moarte; cu un cuvânt: dela a nu fi, la a fi într'un anumit fel și viceversa, fiecare individ, specie și gen comportând la început în puțință (după concepția aristotelică) un număr bine definit de dimensiuni și durată bine calculată, de evoluțiuni ciclice, fiecare după mărimea și rolul său înainte fixat. În acest mecanism savant, care la început avea în puțință toate evoluțiile tuturor părților sale, a pornit un prim resort să-și facă evoluția sa, antrenând rând pe rând pe toate și toate evoluțiile ciclice ale tuturor părților constituind o evoluție a întregului dela primul repaus, la repausul final, când toate părțile își vor fi epuizat evoluțiile sale.

În această arhitectură minunată nimic nu este necalculat, nimic fără să fi fost măsurat, nimic neprevăzut și neașezat cu absolută precizie la locul său.

Dumnezeu a făcut lumea după număr și măsură. Aei ho-Theos geōmetrei. Dumnezeu geometrizează în toate, măsură în toate. El e marele arhitect, fără posibilitate de greș, măsurând tuturor, lucruri și ființe, calea pe care vor merge.

După epuizarea evoluției sau evoluțiilor lor ciclice toate mor, adică intră în neființă, din care au fost luate, indivizi și specii, și lucrurile lor. De aici ascendența, culmea, sau perfecțiunea pe care o comportă, și decadența tuturor, celor ce sunt sau se ivesc pe lume, fără stare pe loc, având toate aparența sau iluzia progresului, chiar când trecând de culmea perfecțiunii, sunt în real regres.

Și viața a pornit dela o primă celulă vie creată și s'a dezvoltat evolutiv, fiecare specie pe câte o linie, pornită ca o rază dintr'un punct central, din prima celulă, sau poate detașându-se ca tangente depe o linie ascendentă spirală, fiecare specie având prestabilit tipul său perfect și când spune biblia, că Dumnezeu s'a odihnit, înseamnă, că evoluția tuturor resorturilor Kosmosului de altfel prestabilită de creator s'a pornit și a ajuns la punctul perfecțiunii, speciile vii au ajuns la tipul lor perfect, după care se vor face toate evoluțiile pe cari le mai comportă, fără a se mai perfecționa, dispărând toate în nemișcare, în moarte, până la completul repaus, moartea Kosmosului.

Spațiul nu permite dezvoltarea completă a acestei idei. Ea s'a ivit însă în anumite forme, în cursul timpurilor.

Astfel în mult discutata ecloga IV. a poetului Vergilius Maro, apare concepția etruscă, în sensul căreia după un anumit timp, stelele se reasează pe cer în poziția lor originală, și epocile universului reîncep din nou, în aceeaș ordine.

Ultima Cumae venit iam carminis aetas ;

Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo.

(A venit deacum sfârșitul epocii profețite de Sibila din Cumae ; Pe deantregul renaște marele șir al secolilor.)

După concepția aceasta veche, ca și după concepțiile unora mai noi, viața universului odată terminată, ar fi să se reproducă întocmai, revenind absolut toate lucrurile și noi oamenii, așa ca în prima existență.

E desigur o concepție, care satisface dorul nemuririi din inimile noastre.

Totuș, dacă e logic să credem, că universul creat are o viață și o moarte, și dacă e logic ca să reînceapă o nouă evoluție, nu este logic ca acea nouă evoluție să fie o reproducere exactă a celei dintâiu.

Spectacolul, într'adevăr vrednic de a fi privit de Majestatea Divină, al Kosmosului în deplină mișcare a tuturor resorturilor sale, atât de variate, n'ar avea înțeles să se repete și repețirea întocmai pare a se împotrivi bogăției nesecate a perfecțiunii divine.

E mai natural să presupunem un alt plan divin după care să se sufle o viață nouă în Kosmosul înțepenit în moarte, după cum spune Apocalipsul (XXI. 1.):

„Și am văzut ceriu nou și pământ nou; căci ceriul cel dintâiu și pământul cel dintâiu au trecut și marea nu mai este“.

Astfel deci în Kosmosul pe care mintea noastră îl vede așa, cum s'a arătat, stabilitatea sferei lui Parmenides coexistă și se contopește într'o unitate supremă, cu veșnica devenire a lui Herakleitos, realizându-se neclintitul, implacabilul echilibru, care nu admite, fără o compensație egală ca măsură, nici o abatere dela calea pusă de creator, care e lege nezdruincată. Acest echilibru, în ordinea morală este justiția imanentă, în gândirea curentă este, ceea ce se chiamă fatalitate, noroc, soartă etc.

Unitatea Kosmosului ne arată, că e natural, ca existența să fie una și nu multiplă.

* * *

Am spus, că soluțiunea dată de creștinism problemei existenței, e conformă cu logica și cu rațiunea și din motivul, că felul de a fi și de a lucra al minții noastre, postulează unitatea supremă a existenței

Dacă lumea este o vastă arhitectură în dimensiuni, intelectul uman, intelect legat de formele spațiale ale acestei lumi lucrează și el arhitectonic, adică componând cugetarea din părți, întocmai cum se încheagă un întreg, din părți.

Cunoașterea noastră este deci arhitectonică.

În prezentările simțurilor, în percepțiuni, mai apoi în noțiuni, neglijem calitativul și menținem cantitativul care se poate măsura, ce se poate turna în formule.

Oamenii de știință admit a fi real, numai ceea ce se poate măsura. Astfel Meyerson în *La Déduction Relativiste* (Paris, Payot 1925) reproduce cuvintele fizicianului Lord Kelvin, care zice: „Spun adesea, că dacă puteți măsura lucrul despre care vorbiți și a-l exprima printr'un număr, știți ceva despre subiec-

tul Dv., dar dacă nu-l puteți măsura dacă nu-l puteți exprima în număr, cunoștințele dv. sunt slabe și foarte puțin satisfăcătoare". Tot acolo, Descartes: „Natura materiei, sau a corpului luat în general, nu consistă în aceea, că e un lucru dur sau greu, sau colorat, sau care atinge simțurile noastre într'un alt fel oarecare, ci numai în aceea, că este o substanță extinsă în lungime, lățime și profunzime“, iar M. Plank afirmă categoric: „Ceeace se poate măsura, e prin aceasta chiar, real“.

Știința umană construște deci edificiul cunoașterii omenști numai pe bază de măsurare, pe baza cantității, deși această cunoaștere a lumii, nu satisface pe deantregul sufletul omenesc, care caută refugiu în artă. Căci arta reușește să prindă și calitativul în realizările sale și astfel de multe ori se apropie mai mult și mai repede și mai direct de natura intimă a lucrurilor.

Intr'o oarecare măsură posedăm și un fel de cunoaștere directă, intuiția, caracteristică intelectului neferecat de cătușile spațialității, caracteristică existenței spirituale, și pe care artistul pare a o poseda, ca pe un dar divin aparte, în măsură mai mare decât alții. Cel puțin aceasta pare a fi inspirația, socotită în toate vremile, un dar deosebit venit de sus, de nu cumva ea este cel puțin în mare parte o muncă de coral tot de natură arhitectonică a sufletului, dar rapidă, în adâncurile sub și inconștientului.

Acesta e un alt motiv pentru care în sferile mai înalte ale activității sufletești, pe drumuri mai grele și cu multe ocotiri omul de știință și filosoful se întâlnesc cu poetul.

Fapt e însă, că încercările de a constitui cunoașterea științifică pe baza sau și pe baza calitativului, au fost înlăturate.

Aristoteles și după Aristoteles Evul Mediu, explica fenomenele lumii prin puțință (potentia) și act, materie (putința informă a unei materii de a lua orice formă individuală, de a se individualiza într'un fel, într'un lucru anumit, în fond deci tot puțință) și formă (felul de individuare al materiei, notele individuale, materia individuată), prin substanță și accident calități esențiale și neesențiale, iar mișcarea prin trecerea dela puțință la act.

Chiar și Goethe a făcut încercări de felul acesta în știință însă lumea savantă nu s'a oprit la ele nici un moment.

E socotită deci sigură și științifică cunoașterea cantitativă a lumii, cunoașterea prin formule matematice.

Tot caracterul arhitectonic al operațiunilor intelectuale ni-l arată felul de a compune judecăți, silogisme și polisilogisme.

Comparăm, punem față în față două noțiuni și stabilim raport între ele, direct, sau cu ajutorul unei s'au mai multor noțiuni medii, și așa, în mod constructiv și pe etape, ajungem dela elemente cunoscute, la înțelegerea lucrurilor necunoscute.

Face mintea noastră și un fel de operațiune ciclică, asemenea unei evoluțiuni în ciclu: abstracțiunea și determinarea ridicându-se dela noțiuni individuale prin intermediul noțiunilor de specii și genuri, la noțiunea cea mai înaltă: ființa și de acolo scoborându-se, iarăși prin genuri și specii la noțiuni individuale.

Felul acesta arhitectonic al cunoașterii care compune părți și realizează întregul, care în mod natural nu se oprește până nu încheagă toate părțile într'un întreg suprem și definitiv, postulează să admitem o singură existență absolută.

Acum, fiindcă existența spațială poartă toate semnele contingentă, (e finită, fiind compusă din părți, cari nu-și au rațiunea de a fi în sine înseși, etc.) trebuie să admitem ca absolută, necesară, perfectă, existența spirituală, pe care trebuie să o concepem dotată cu toate perfecțiunile și pe care o numim Dumnezeu.

Din această existență spirituală, absolută, existența spațială contingentă, nu poate proveni prin emanație de orice fel, care implică o comunitate sau identitate de substanță, ci numai prin creațiunea din nimic.

* * *

Impărtășim deci pe deantregul concepția creștină despre existență și despre lume, ca una care e conformă cu mintea noastră, deși întreaga enigmă a existenței și a lumii se va deslega complet numai la sfârșitul ei, cum spune tot Apocalipsul: „Și îngerul pe care l-am văzut stând pe mare și pe pământ, și-a ridicat mâna sa spre ceriu, și s'a jurat pe cel viu în vecii vecilor, cel ce a făcut ceriul și cele ce sunt întrânsul și pământul și cele ce sunt într'ânsul și marea și cele ce sunt într'ânsa, că mai mult nu va fi vreme, ci în zilele îngerului al șaptelea, când va trâmbița, se va sfârși taina lui Dumnezeu“.

S. Gizdavu

Primul proces...

(Fragment dintr'un carnet)

Depusesem jurământul de stagiar. Eram mândru... Mă și imaginam pledând procese mari. Intrezăream învingeri peste învingeri. Micescu, Rosetti, Valjan... Cel puțin cât ei! Mă vedeam deja părăsind Clujul, descinzând în Capitală și cucerind totul în drumul meu. Totul... Maiestrul meu m'a primit foarte vesel.

— Ei? Ai jurat? Bun! Bun! De mâine la lucru. Să vedem ce poți. Uite, aici în plic, ai leafa pe o lună. Eu plătesc înainte și totdeauna în plic. Așa mă plătea și pe mine fostul meu șef... Și-mi plăcea așa. Obiceiurile lui bune, eu le urmez întocmai. De aceea deseară ești invitatul meu. Trebuie să facem începutul — „formele“, cum zicea șeful meu — la un pahar de... vorbă. Mâine n'avem decât un proces. Sfârșit de săptămână. Il voi face eu...

Luni avem, însă vreo 8. Acolo începi și Dumneata.

— Prea bine... Însă vreau să le pregătesc înainte. La început va fi mai greu. Nu știi procedura. Să vă spun drept... am impresia că nu știi nimic.

— Lasă... lasă... nu te speria... Aranjăm noi... Numai nu te grăbi... Acum ești liber. Deseară, la 9, ne vedem la Luculus. Ne-am înțeles?

— La Luculus? Da... voi veni.

Am plecat mulțumit. Șeful promitea mult. Era foarte simpatic.

* * *

Seara, „vorba“ se întinse. Pe la 4 dimineața am plecat acasă. Mergeam cel puțin pe două cărări. Făcusem „formele“.

* * *

La 8 și jumătate eram la birou. În gură-mi stăruia un gust coclit de băutură și nesomn. Capul îmi vâjăia. Sub braț strângeam servieta nouă.

— Bună dimineața, duduie.

— Bună dimineața, domnule doctor.

Dactilografa mă cercetă binevoitoare. Observase că sunt destul de departe de a fi treaz. În colțul buzelor, i-a înflorit un zâmbet îngăduitor.

— Șeful n'a venit încă?

— Nu! Nici nu vine. A telefonat adineaori că nu poate veni și că să mergeți Dumneavoastră la proces. Se ține în camera 53.

Am rămas trăsnit. Să merg eu la proces? Cum? Eu care habar n'aveam ce e un proces?

— Cum? să mă duc eu?

— Da... Aici e dosarul. E ușor. Până vă vine rândul îl citiți... Cereți... Uite chiar acum vine clienta...

Pe ușa biroului, timidă, intra o femeie destul de înaltă. Durerea din ochii ei întunecați m'a impresionat dela început. De pe figura ei se citea că avea, în urmă o viață de muncă aspră. A salutat mai mult din ochi și s'a apropiat cu pași șovăitori către masa, la care stăteam prostit cu dosarul în mână.

— Am venit să mergem la proces... Ce-o fi domnule doctor? Mă scăpați de amendă?

— Da .. da... așa cred...

Nici nu știam de ce e vorba. Simțeam însă, nevoia să spun că voi câștiga. Mai ales, că dactilografa-mi spusese că e ușor. Am băgat grăbit dosarul în servietă și am plecat spre tribunal. Alături de mine, cu capul plecat, mergea gânditoare, prima mea clientă. Incepusem să-mi mușc buzele nervos. — Oare îl câștigăm? Doamne! De l-am câștiga! Primul meu proces. Altfel îl visasem. Dar... de ce-o fi vorba? Ce fel de cauză o fi? Imi veni un gând salvator... O întrebai, silindu-mă să par cât mai liniștit.

— Cum a fost afacerea?

Atât i-a trebuit. Cu lux de amănunte a început să-și de-pene necazul. În felul acesta am auzit și eu de ce era vorba

— „Apoi. . Domnule doctor... știți... omul năcăjit, tot de năcaz dă. Așa am pățit și noi.

Când m'am luat cu Pătru, aveam amândoi laolaltă, 7000 de lei. Din slujit. Am slujit amândoi la oraș, aproape doi ani ca să facem ceva bani, să ne putem lua. Cu banii ăia am luat în arendă o cârciumă, într'un sat vecin cu al nostru. Cu ce ne-a rămas, am adus rachiu, vin, tutun, chibrite și alte lucruri să le vindem. Gândeam că o să ne putem face așa un noroc. De slujit la stăpâni eram sătui. Și... poate că am fi putut să facem ceva, de nu era blăstămatu ăla de fiscal. În prima zi ne-a mers bine. Oamenii veneau numai la noi. La jidovu n'o intrat nimeni în ziua aceea. Dacă ne-ar fi mers tot așa, — apoi în curând am fi ajuns oameni cu stare. Da... chiar a doua zi dela deschiderea prăvăliei — n'ar mai fi fost ziua aceea — numai ce intră în prăvălie un om. Imi cerea să-i dau doi deți de rachiu, pe datorie, să-i ducă în câmp. Zicea că fără rachiu nu voia să-i mai lucreze argatul și că n'are bani la el... Până acasă era prea departe să meargă... că locuia chiar în cellalt capăt al satului la vreo 3 kilometri... Părea om de omenie și cu stare: l-am spus că nu pot să-i dau, că nu-l cunosc. Nu s'a supărat. Nici n'o vrut să meargă la jidovu. O scos din chimir o aprinzătoare de aia cu benzină. O lăsat-o zălog până după amiază, când zicea că vine cu banii. l-am dat. Ceasu ăl rău... Mașina aia am lăsat-o pe teighea. Nici n'o trecut un ceas și iacă un agent dela finanț... Cum naiba o nimerit chiar atunci? Era un om rău. Oamenii din sat zăc, că poate jidovu l-o tocmit și pe el și pe cel cu mașina... Nu știu... Cum o intrat în prăvălie o dat cu ochii de ea. O luat-o în mână și s'a răstit la mine: „Ce-i cu asta? Ați și început cu tâlhăriile? Nu-i ștampilată... Vă învăț eu“ ... O scris ceva pe hârtie și-o plecat fără să mă lase să spui o vorbă. „Zic oamenii că lui îi dă jumătate din amendă și deia n'o stat de vorbă“...

Aici femeia a început să plângă. Nu puteam s'o aud. Lacrimile mă fac să sufăr. Am întreat-o domol:

— Și? Cea mai fost?

Și-a șters lacrimile cu o batistă curată și a început din nou să povestească.

— „La câteva zile ne-am pomenit dela oraș, dela finanț,

cu o jădulă de amendă... Ne-o dat 2000 de lei amendă... Când am auzit credeam c'o să inebunim amândoi. 2000 de lei... Așa a fost. Acum am ajuns cu procesu la Tribunal.

Doamne! Pentru o scârbă de mașinuță... Parcă văd că tot nu scăpăm și trebuie să plătim. Rămânem iar pe drumuri. Trebuie să intrăm iară la stăpân... 2000 de lei... Trebuie să vindem tot ca să-i putem plăti.

Plângea din nou. Mai tare. Blestema mereu ceasul în care a intrat pe ușa țaranul acela. Nu puteam suporta durerea ei.

— N'ai grije... Câștigăm. Facem noi de iese bine. Te achită...

De ce am fost așa de ușuratic? De ce am asigurat-o că scapă de amendă, când eu habar n'aveam ce spune textul legii în această privință? Nu-mi pot ierta nici acum, când îmi amintesc întâmplarea. Îmi părea atât de normal s'o achite. După mine femeia nu avea nici o vină. Dacă era cineva de vină, apoi acela era omul a cui era bricheta aceea blestemată.

— Omul acela recunoaște că e a lui bricheta?

— Da. Da... a dat o declarație la Primărie. Ii la tribunal declarația. Ei spune că e a lui. — Zice că n'o știut că trebuie să fie stampilată.

— Câștigăm... Te achităm precis...

Până mi-a venit rândul, m'am uitat peste dosar. Îmi părea clar ca lumina zilei. Când ne-a strigat, după ce mi-am prezentat carnetul de stagiar, am început să vorbesc. După cât cred eu, am vorbit destul de liniștit. Am povestit cum s'a întâmplat afacerea și la urmă am cerut achitarea. Nu m'am referit la nici un text de lege. Nu știam ce lege se aplică și să întreb pe careva din avocații prezenți, prin sală sau pe culuar, mi-a fost rușine. Președintele m'a privit atent și m'a ascultat cu bunăvoință. În colțul buzelor sale, a înflorit un surâs. Un surâs... frate cu cel al dactilografei... Când am terminat, a șoptit ceva colegului său din dreapta și apoi uitându-se la clienta mea a spus:

— „Femeie... legea e categorică.

E o lege impusă nouă de streîni. Nu există în ea achitare... (aici m'a privit pe mine, drept în ochi și a dat din cap dojenitor). Nu interesează a cui e bricheta. Legea e categorică: la cine s'a găsit plătește amendă. Minimum e 1000 de lei.

Noi îți dăm cât se poate mai puțin... 1000 de lei. Ce să facem? nu putem altfel. Ne leagă legea... E impusă de streini. Nu există achitare“...

Femeia a izbucnit în plâns. Incepuse să strige că e nevinovată, că n'are cu ce plăti... Vreo trei oameni, au luat-o aproape pe sus, și au dus-o afară. Eu mi-am luat geanta și m'am făcut mic... mic de tot. Am părăsit Tribunalul cu ochii în pământ. În gură simțeam din nou gustul coclit de băutură și nesomn. Mă cuprinse un fel de scârbă de mine, de avocatură, de tot. Nu-mi puteam ierta că mă prezentasem într'un așa hal la primul meu proces... Uram pe Maestru pe care aruncam toată vina...

La birou, Maestru, văzându-mă intrând așa de plouat, m'a întrebat încruntând din sprâncene :

— Ei, ce-ai făcut? De ce ești necăjit?

— Am redus amenda la 1000 de lei.

A izbucnit într'un răs sănătos. Râdea ținându-se cu mâinile de fotoliu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Și... și... mă rog... de ce nu ești mulțumit? Nici eu... nici toți advocații din țară, nu ar fi putut face mai mult. O mie de lei e minimum posibil. Nu există achitare în materia asta. E o lege tâmpită. Streinii au făcut-o și măgarii noștri au acceptat-o. Nu fii necăjit. Ai început foarte bine. Ași fi venit eu... dar ți-am făcut cum mi-a făcut mie fostul șef... Nu strică să te isbești puțin de necazuri. Eram disperat și eu atunci, dar încurând mi-a trecut... Ei? Du-te la plimbare... la „corso“ — Du-te. Fii, vesel. La 4 după masă, vino aici... Pregătim procesele pe luni.

* * *

Pe la 7 ieșam dela birou. Vorba șefului : „Știam lecția pe luni“. După o scurtă plimbare pe corso, am mers la cină. Necazul cu procesul de dimineața îmi apăruse din nou. Imi era ciudă pe mine, pe legea aceea impusă de streini, pe președinte... Mă durea, mai ales faptul că la primul meu proces mă prezentasem complect nepregătit. Ce-o fi gândit președintele de mine? Dar colegii mei și advocații mai bătrâni, ce se aflau în sală așteptându-și rândul? S'o fi observat că nu eram chiar treaz?

De necaz — contrar obiceiului meu — începu-i să golesc pahar după pahar. În local era puțină lume. Trei muzicanți bătrâni, cântau de inimă albastră, la o masă unde chefuliau niște studenți. Berea era bună.

* * *

Când m'am ridicat dela masă, mi-am simțit picioarele grele. La ceas am reușit, cu greu, să descifrez ora 11 și 40 de minute.

Aierul rece din stradă, îmi făcea bine. Începu să colind străzi după străzi, fără țintă. Fără să-mi dau seama, am ajuns pe străzile dela periferia Clujului. Strada fericirii, Aventuroasă, a Fierului...

Descifram nume din ce în ce mai interesante, de străzi... Rari, trecătorii alergau grăbiți pe lângă mine. O femeie de noapte, fardată oribil, începu să mă urmărească. După ce a colindat aproape de mine vreo trei străzi, a devenit mai îndrăzneată.

— Puțule, nu vii la noi?

Am privit-o scârbit.

— Ce? Ce vrei?

S'a apropiat mai tare de mine. Încercă să-mi ia brațul, schițând un zâmbet profesional.

Mi-am retras repede brațul din strânsoarea ei și am plecat grăbit înainte, fără să spun un cuvânt. Mă gonia din urmă scârba ce-o simt față de prietenele de noapte ale trotoarelor. Când am crezut c'am scăpat definitiv de femeie, m'am oprit pe loc, într'un colț de stradă... Priveam înaintea mea fără țintă... Mă gândeam la ceva? Nu cred. Cât am stat așa nu-mi dau seama. Știu doar că deodată m'am simțit apucat de mână. M'a trecut un fior de scârbă. Credeam că e tot femeia aceea sau vre'o alta la fel. Am isbit cu pumnul, fără să privesc. Ceva s'a rostogolit la pământ. Vruî s'o iau din nou, la fugă. Făcusem chiar primii pași, când din urmă-mi, un hohot de râs, mă opri locului. Pe trotoar, era căzut un bărbat între două vârste.

— Domnu inginer... domnu inginer... di ce m'ai trântit? Eu... eu... nu-s hoț... Nu... nu... zău... n'am vrut nici un lucru rău... domnu inginer... ascultă aici. Eu vreau să spun ceva... dacă nu vă supărați... Eu vă rog... auzi? vă rog...



Se ridicase de jos și se apropia, bălăbăindu-se de mine.

Mirosul de băutură îmi atinse nările .. Pășii repede înainte. Un fior îmi scutură întreaga ființă. Reinviată parecă, cocleala beuturii din mine și nesomnul mă inspăimântară. Intâiul proces mă apăsa pe suflet.

Mă stăpânea o senzație curioasă, absurdă chiar. Deasupra, cerul înstelat, evoca splendorile Măririi. Eu, o ființă minusculă, atârnam de un fir de paing. Sub mine visam cu sunete surde de vulcan, hăurile imense ale căderii.

Un tropot de cal obosit mă trezi. Cu conștiința limpezită sării în trăsură.

— Mână birjar și du-mă din noapte... cât mai departe..

Nin. Haiducu.

Cuvântarea protopopului Dănilă Pop din Cătina,

în sinodul dela Blaj din 12 August 1782, când episcopul Grigorie Maior silit de intrigi și calumnii, și-a dat dimisia din scaunul episcopesc, retrăgându-se în mănăstirea din Alba-Iulia.

Silit de multele intrigi ce se țeseau împotriva lui, episcopul Grigorie Maior fu sfătuit de împăratul Iosif II să-și dea dimisia, ceea ce el și făcu, pentru mai marele bine al bisericii române unite și al întregului popor românesc din Transilvania.

Dimisia i se primi prin rescriptul împăratului dela 15 Mai 1782, când se și hotărî convocarea sinodului electoral pentru ziua de 12 August.

La deschiderea acestui sinod, episcopul rosti o cuvântare mișcătoare — precum mărturisește însuși comisarul guvernului Carol Teleki de Szék —, așa că nu era nimenea, nici cleric nici mirean, care să nu suspine cu ochii plini de lacrimi.¹⁾

Intre altele, zice episcopul: — *Corăbierul, fie el cât de mare, măcar ca Hercules, fie măiestru ca Columbus, când sosește la luptă de odată și cu valurile mării, și cu vâslașii săi, nu-și va putea mântui și scoate corabia din pierire la liman. Pe sine se numi „balaurul cel zidit pentru a fi batjocurit”, dar se resemna zicând că „precum nici o ciocârlie nu-i fără creastă, așa nici o mărire fără pizmuire”. (Scrisoarea întreagă a fost publicată în Nr. 30 al ziarului „Unirea” din Blaj, la 29 Iulie 1933).*

¹⁾ Dum episcopus perorasset, nullus erat, ceu Ecclesiasticus, sive Saecularis qui udis oculis non suspirasset.

Protopopul Dănilă Pop din Cătina, în numele celor de față, rosti următoarea cuvântare :

— *Prea milostive, Prea luminate și Preasfințite, dulce al nostru sufletesc Arhipăstor și Părinte.*

Nu mă pociu — știu cu adevărat —, din destul pricepe și deștepta dimpreună cu tot acest Cinstit și mult obidat Cler, precum singur Exelenția Ta stefiși, acelor nenumărate, nespuse și ne mai auzite, nevăzute, nu din tinerețe numai patimi, ce doară din veac, sau mai vartos dintru întemeierea acestui Cinstit Cler. Patimile a Clerului și a Exelenței Tale sunt nemărginite, care noi toți le știm, cum Exelenția Ta, nebăgând samă, cu viața, cu moartea, cu trup, cu suflet, necruțând tocmai și sănătate, începând ca un dulce părinte acestui neam și sânge al nostru romănesc, într'ansul ca într'o corabie ce se învăluiește în fortuna mării, cu primejdie tocmai de moarte, ca un viteaz a lui Hristos ai oștit, cum zice apostolul, împotriva celor asupra năvălitori, străbătând și toate hotarele Tirului și ale Sidonului acestuia, dela ducerea în prepejire a vrednicului de vecinica pomenire Baron Klein, vlădică atuncea acestui scaun, până astăzi, ziua și noaptea cu multă osteneală luptându-te cu cei streini de feliu, (neam) pizmași ai acestui Cinstit și mult obidat Cler, ca cu niște hiere sălbatice, iarna în frig, vara în zăduh, cu primejdii în cale, în călătorii, adesea.

N'ai încetat dela cei mici, până la cei mari a străbate cu învățătura, a propovedui Evangelia și credința, a deștepta pe toți, oricui i'au trebuit folosul neamului și binele obștii. A trage la credința cea adevărată pe cei rătăciți și dejhinați atuncea în zilele răposatului Klein cu prorocul cel mîncinos ce se zicea sfânt (Visarion Sarai, Nota transcriitorului), acuma în zilele noastre cu tulburările clevetelor lui Sofronie și altor potrivitori a sfintei uniri, tare ai stat, pentru care în loc de mulțămită și laudă dela frați, ai avut ură, dela norod clevetire, dela vrăjmași izgonire, ba pentru rāvna casei Domnului și a urmașilor Lui, puțin mai de nu te-ai jertfit de bună voie.

Acum dară, ce-i bine, sau ce-i frumos, decât a petrece frații împreună, cum zice Psalmul 132. La aceasta uitându-mă dimpreună cu tot acest Cinstit și mult obidat Cler, văz dragoste înstreînată, petrecerea într'un loc a se despărți, care nici odată n'am nădăjduit.

Pociu zice, Preamilostive Doamne, și putem zice toți, precum adeverește împăratul Solomon zicând: — Fratete care se ajutorește de frate, ca o cetate vârtoasă stă (La pilde, cap. 18). Cu cât mai vârtos fiii până văd pe părintele lor în casă, la toate nădejde au și lui însuși razămă. N'au grije în foamete de hrană cu îndrăznire sunt în vreme de răotăji, se umbresc sub aripile părintelui lor, iară când prin oarecare primejdie, au moarte, au altă înstreinare, fiii pierd acel razăm și umbrire părințească, ce au alta a face fără numai a vărsa neincetate lacrimi?

Unde te duci Preamilostive Doamne? Cui ne lași? Cum te-ai îndurat și cum te înduri? A te despărți cum poți, de atâta neam și preoție sfântă, de un Cler ca acesta, cu atâta mulțime de norod împodobit, care doară nici într'un Regnum asemenea nu se află?

Vezi acuma toate împreună strânse, și împreună zilele acestora cât sunt de grele. Vezi frații și fiii tăi cum stau cu ochii plini de lacrimi. Se uită și suspină a lor de cătră Exelenția Ta despărțire.

Pre cine vom avea noi acuma dară în scârbele noastre mângăiere? Pentru aceasta tuturor mărturisim-vom, căci nouă cinste, laudă, și cu a lui Dumnezeu ajutor ajutându-se, ne-ai fost povață.

Dară pre cine vom cinsti? — Prorocul mă învață: — Nu da slava ta altuia, nici vrednicia ta neamului strein (Baroch, cap. 4). Deci dară de om tăcea, și de vom tăcea cu gura, inima rum-pându-se va răspunde, și cu prorocul de împreună noi toți vom cânta: — Părintele meu și maica mea m'au lăsat pă mine —.

Pentru aceea dară a Exelenții Tale toate zilele, totdeauna, dintru acea frățescă și părințească dragoste izvorâte de bine-faceri, ca niște izvoară arătate pentru răsplătire la preț neprețuite; las pruncii să plângă creșterii (bănușii) cari dela alții nu i-au căpătat și nu-i vor avea. Las săracii să stea aci la ușa care pururea tuturor a fost deschisă, că mă tem că se va închide. Las pe cei cu nenumărate iștânșii și plânsori să privească acuma la cela ce alerga și cu dragoste îi cuprindea de departe. Plângă măcar și suspine și cerul și pământul; eu cu Thales filosoful Grecilor, zic, carele vozilor săi, pentru trei lucruri era obicinuit a da mulțămită și blagodarenie: întâi, că om și nu dobitoc a

fost. A doua, că bărbat și nu femeie. A treia, că Elin și nu Varvar l'au făcut.

Așa dară eu, dulcele meu, Prealuminate și Prasfințite Doamne, laudă Celui întru tot puternic și a toate făcător Dumnezeu mulțumită fac: întâi, pentru că măcar atâția ai avut și avem pizmași, doar ca iarba cu toți ai învins. A doua, pentru că din singură Pronia lui Dumnezeu fiind chemat, *ai fost vlădică, nu nimică*. A treia, pentru că măcar ai fost vândut și instreinat, nu te-au părăsit mila lui, și astăzi mai fericit și mai mare Domn ești, de cum ai fost vlădică. Lucru (câștig) este acuma să fi slobod de sarcina noastră, ca mai mult să ne poți sluji, precum și nădăjduiesc. Amin.

Transcrisă din „Protocollum Synodi Balaszfalviensi, 11–12 Augusti 1782, de dimissione Gregorii Maier et de electione novi episcopi“, din arhiva mitropolitană din Blaj, cu note explicative.

de Ieromonahul Hermolae
(Dr. Nicolae Lupu).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRONICI

Al. Lascarov—Moldovanu : Romanul Furniceii :*)

Gândindu-te la literatura dlui Al. Lascarov — Moldovanu, sau vorbind despre ea nu poți împiedeca incolțirea în minte a celor două concepții despre creațiile artistice : Artă pentru artă sau... artă cu tendință. Este ea, arta, numai un joc al forțelor creatoare, cari nesocotind viața urmăresc numai măiestria realizării, sau i se impune și un rol social practic ? Scrierile, nuvele sau romane, ale d. L.—M. se clasează atât de evident în una din aceste categorii, încât aprecierea lor va fi determinată în cea mai mare măsură de criteriul artistic, dintre cele două, după care te orientezi. Căci, fără îndoială, dl. Al. L. — M. nu intenționează atât să prezinte *frumos* anumite aspecte din viață cari l-au impresionat, ci ca prin ele să facă lumea mai bună. Și condus de acest îndemn lăuntric, D-sa pare a nu fi preocupat de frumosul derivat din realizare, ci de frumusețea obiectului realizat artistic. Eroii săi sunt suflete alese, bune și duiioase cari își croiesc drumul în viață după îndemnul sănătos al minții, după șoapta nobilă a simțirii. Sandu Chebac și Mărioara Stamatîn din *Biserica Năruită* sau Mamina din romanul cu acest nume sunt persoane perfect echilibrate, cari s'au păstrat nealterate în toate împrejurările, înfruntând cu eroism orice asprime a vieții, sau rămânând aceleași în mijlocul celei mai nesperate bucurii. E o lume ideală dar prinsă în cadrele vieții de toate zilele, încât nu pare excepțională ci apropiată majorității oamenilor, oricine fiind capabil de a o urma. Și valul de simpatie care învăluie toată această viață curată te atrage spre ea, trezind îndemnuri și nostalgii spre direcția luminoasă în care-și

*) București, „Cugetarea“ Lei 60.

urmează ea cursul. În felul acesta arta devine un îndreptar al vieții, prin frumos ducându-te la bine. Și la bine luat în înțeles creștin. Căci dl. Al. L.-M. consideră existența noastră în raporturile ei juste, în strictă dependență de Dumnezeu, așa cum e prea firesc pentru un creștin convins. Atât în *Biserica Năruită* cât și în *Mamina*, ca să vorbim numai de romane, traiul personajelor se dezvoltă *conștient* în cadrele fixate de învățătura sublimă a lui Isus.

Romanul Furnicei ilustrează năzuințele moralizatoare prin artă ale dlui Al. L.-M., mai mult decât oricare carte a sa. Și atât de evident apare lucrarea în serviciul purificării și înălțării omului, încât în decursul citirii ai adesea impresia că îți dai înainte un tratat de morală creștină. De altfel iată însăși părerea autorului despre artă, exprimată în lucrarea de față și căreia a ținut să se conformeze întocmai. — „Atunci Dumnezeu a zis omului: Asemănare cu Mine având, dăruit vei fi de a preface în faptă văzută, tot ce gândul și simțirea ta au mai înalt... Îți dau *Arta*... Prin ea, tu vei putea da semenilor tăi lumină bună din lumină bună. Căci Dumnezeu îți dăruiește de curată frumusețe, volnic să fii s'o poți trece și altora — dar din dar, fără gând amestecat — și fără întinare... În ea, tu să mă vezi pe Mine, — prin ea, să-mi urmezi Mie... *Numai așa*“. (Pag. 194). Fericită concepție despre artă! Dar să vedem romanul.

Autorul ia ca punct de plecare cunoscuta fabulă „Greerul și Furnica“ O știm cu toții. Morala ei nu e de loc spre cinstea greerului, care rămâne ținut la stâlpul infamiei, pentru incurabila lui lene. În schimb Furnica ne apare într-o lumină foarte favorabilă... model de hărnicie. Dl. Al. L. — M. privește altfel lucrurile, dând problemei o soluție nouă. Vede în *Furnică*, nu hărnicia ei laudabilă, ci aviditatea după avere, lăcomia precum și egoismul și brutalitatea cu care a tratat pe *Greere*, când acesta, un idealist iubitor de cântare, s'a dus să-i ceară un bob de grâu. Problema apare chiar dela început în discuția personajelor. Doi prieteni, Ștefan și Ion susțin idei contradictorii. Ștefan explică totul prin materie, Ion prin spirit. Pentru conciliere recurg la un prieten mai înțelept, meșterul Gustav „reparator de instrumente muzicale și profesor de vioară“. Acesta aruncă între ei *fabula*. Ștefan rămâne adept al interpretării comune. *Furnica* e demnă de admirat fiindcă a prețuit averea. Ion prea-

mărește pe *Greer*, pentru idealismul său, condamnând iremediabil. *Furnica*: — „Asta-i greșeala Furnicei.. La mărinimia Greerului, ea a tăcut mereu... ca o.. nesimțită... A îngrămădit ca o nă-tângă, avere peste avere, munți de avere peste munți de avere... Pentru ce? Pentru ce? Ca să stăpânească lumea? Și ce-a adus? Răutăți, certuri, desbinări, războaie... Astea a adus... Dar când Greerele duhul binelui și al adevărului, a venit la ea, — n'a venit atât să-i cerșească un bob de grâu, cât s'o roage să cânte și ea puțin... Dar ea n'a înțeles, era copleșită sub muntele averei — și l-a alungat ca o nebună... (p. 18). Adevărul însă, ca'n-totdeauna este între extreme. Și meșterul Gustav îl definește spre mulțumirea adversarilor. A greșit mai ales Furnica, adunând avere peste avere, dar a greșit și Greerele care nu trebuia „să-și schimbe cântarea într'un fel de trândăveală“ ci prin ea să dea averii „un rost mai înalt“. Ar fi trebuit ca „în înțelegere, nu în dușmănie, amândoi Greerele cu Furnica, să aducă lumii cea mai mare fericire. Impăcați ar fi adus binele, — desbinați, au adus răul...“ (v. 20).

În felul acesta avem pusă tema. Căci fărăma de acțiune de pân'aici, nu urmărește decât acest scop: Să statornicească cea mai înțeleaptă modalitate de viețuire pe pământ, o viețuire în limitele acestei existențe terestre, dar străfulgerată de lumina înălțimilor curate.

Romanul propriu zis, reprezintă aplicarea principiului anunțat. Vom avea aspectele concrete ale celor două extreme și concilierea lor. Personajele principale se vor numi Furnica și Greerele, reprezentând astfel caracterele celor doi eroi ai fabulei și se vor găsi la cele două extreme ale vieții: *Averea și Cântarea*. Asistăm mai întâi la viața Furnicii sufocată de avere, la sbuciumul ei sufletesc precedat de nemulțumire și urmat de nostalgia cântării. Îi urmărim pas cu pas transformarea întregii ei ființe, până când vâlvătaia lăuntrică se traduce prin dorul de a vedea pe Greer. Urmărim apoi năzuința ei de a-l afla, drumul pe care-l străbate până la el, ca să ne bucurăm de fericita lor împăcare.

Luăm parte la toate aceste întâmplări, datorită unui personaj metafizic: Pnevma-kalon-ke-zoiron (Duhul bun și isteț) Este cugetul bun al omului, sfatul înțelept ori de unde ar veni el. — Și acesta devine călăuza spre bine a celortalte personaje...

Apare pe neprevăzute și din senin în camera celor doi prieteni Ștefan și Ion, vine să-i plimbe prin vieață, ca împreună să descifreze adevăratul rost al existenței.

Furnica își are reședința într'un palat la margine de mare, maiestos dar rece și posomorit. — „Iată, dragii mei — spune Pnevma-kalon-ke-zoiron celor doi prieteni — aici este cetatea Doamnei Furnica... Colo, vedeți, e locuința ei... Printre gratiile ferestruicilor abia dacă pătrunde lumina soarelui... Dincolo, sunt hambarele în care zac bogățiile ei... An de an, zidurile cetății s'au întins.. De aici nu se văd marginile cele mai din afară ale cetății... Hambare lângă hambare se aliniază pe frontul miilor de ani... Pe ele ruginesc lacăte grele — iar înăuntru avuțiile putrezesc neclintite... Aici, de totdeauna n'au răzbit zâmbetul și cântarea“. (pag. 32). Și sub povara acestor averi care-i încarcerează oarecum sufletul Furnica îmbătrânește înainte de vreme, fără să fi găsit o cât de infimă mulțumire veritabilă. N'a găsit fiindcă n'a știut să dea averii o întrebuițare justă, și fiindcă „n'a cântat nici odată“. Ne-o spune Pnevma-kalon-ke-zoiron: — „Era foarte firesc să ajungă aici... Și, dacă nu-și ia măsurile, va ajunge și mai rău. Uite are să moară ca un câne pe movila de gunoi a averilor... Dumnezeu n'a lăsat averea spre robirea oamenilor — și spre îngânfarea celor care o au. Averea, amicii mei va să fie o pârghie de ridicarea omenirei, — nu una de scufundarea ei în grota sălbătăciei“... (p. 45). Și ne-o spune însăși Furnica, după ce șopotul cântării furișat în sufletul ei îi răvășește simțirea:

— „Și așa, veacuri am propovăduit religia averii... Duhul meu, înșelat și prins, a crezut *chiar* că tot ce făceam era mare, frumos — și sfânt“...

— „Și acum — și acum?! Diavolească alcătuire... După ce atâta vreme averea m'a ținut în brațele ei ucigașe, înșelându-mă, — acum mă leapădă dela ea, aruncându-mă îndoelui și morții... Vreau din nou să mă agăț de ea, ca de stânca scăpării, — și nicăiri nu găsesc de ce să-mi prind mâna desnădăduită... Toate alunecă, — toate se prăbușesc... Mă cufund în întuneric... Niciun rost nu mai găsesc averei... Toate au fost înșelare — și înșelăciune“... (p. 59).

Iată în urmare ce este averea și unde a ajuns Furnica, înțelegându-i greșit menirea. A fost greu însă până a pătruns

în sufletul ei primul freamăt muzical. Desprinderea totală din mrejele averii s'a produs apoi pe nesimțite. Zadarnic a venit „crainicul averii“ ca să-i îmbete simțurile cu strălucirea și clinchetul aurului. Zadarnic i-a depus la picioare comori uriașe și i-a glăsuțit ademenitor despre vraja imenselor bogăți pe cari le are. Zadarnic. Crainicul n'a mai găsit înțelegerea de altădată, căci Pnevma, „Duhul bun și isteț“, strecurase în inima Furniceii o vrajă nouă, o vrajă cu alte rezonanțe, cu sonorități mult mai subtile, care smulge sufletul din carapacea lutului, inaripându-l spre piscuri însoțite: Vraja cântării. Furnica s'a simțit tot mai mult atrasă de noua vieță, până când, scuturând depe sine ultimele sdrențe ale traiului de *cârțiță*, a adresat lui Pnevma marile cuvânt — „Și acuma — du-ne la Greer“ !... Ca să adauge după ce Pnevma îi arată greutățile prin cari avea să treacă până acolo : „*Eu vreau* să plec... Nu mai pot rămânea aici, fie de-ar fi să trecem printr'o mie de văi, prin para focului, — pe drumuri de spinii... Prin orice... Eu vreau să mă duc spre Cântare“... (p. 135 — 136).

Și au plecat. Un drum lung și greu li se deschidea înainte. Dar Furnica n'a șovăit un moment. Era drumul ispășirii unei vieți întregi trăite contrar voinței lui Dumnezeu. Nu putea fi deci decât anevoios, ca purificarea sufletească să fie deplină. A fost de fapt un drum de asprimi fizice și sângerări sufletești. Au cutreerat aproape întreaga țară românească. Au urcat munți, au trecut peste dealuri, au străbătut câmpii. Și viziuni înfricoșate sgâlțâiau nervii drumeșilor în fiecare zi. Toate păcatele omenirii au apărut concretizate în diverse apariții, păcate isvorite în genere din cultul averii. Și vedeniile erau ființe în stadiul ispășirii acestor păcate : Sgârcitul care aleargă mereu cu o prăjină în mână să prindă cioara care i-a furat prune. *Filantropul* ipocrit, condamnat să poarte neconținut un sac greu în spate. *Cerșetorul* bogat, cu mâna pururea întinsă. Cămătarul „vanzător de aur cu preț de sânge omenesc“ sortit să fie „sdrențuros, cu ghiare la mâni și la picioare, murdar și urit de toți, desculț și cu părul lăptos... Și să poarte neconținut în brațe un bulgăre de noroi“. (pag. 179) Artistul nevrednic, care a învesmântat „în hlamida împărătească a artei“ „gunoiul, bălegarul și mocirla“. Căsătorii din interes. — „Bărbatul și femeia, cari au crezut că pot înșela pe Dumnezeu... S'au unit, punând în locul dragostei

averea". (p. 208) De aceea au fost condamnați să aivă „pe după gât lanțuri de fier“ și să tragă „la bolovanul inert al averei“. Nu lipsesc nici „*Cei ce se jertfesc pentru binele public*“ (p. 218) cei cari strigă cu orice ocazie că „interesele permanente și divine ale poporului au fost straja vieții“ lor. Aceștia apar „stând în poziție de oratori populari, dând din mâni dela piept înainte, ca și cum ar fi zis: „Noi... noi...“ Se opreau din când în când, clămpăneau neauzit din gură și iar duceau mâinile înainte părând că vor să depună jurământul“ etc. (p. 217—218) În felul acesta Furnica văzând în aspecte hidoase diferitele păcate ale oamenilor, se înfioară amarnic, dar în același timp e fericită, că ei i-a fost dat să ajungă la timp pe drumul mântuirii.

Și în vreme ce Furnica înainta de istov spre cetatea cântării, voevodul acestei arte, Greerele, se perpelea și el. O tristeță neînțeleasă i se cuibărise în suflet. Nu mai găsea suficientă mulțumire în splendorile vieții sale. I se păreau deșarte. Incepuse să regrete că a disprețuit averea în loc să-i dea un înțeles „prin cântare și iubire“. Și imaginea Furnicii îi obseda mintea, dorind-o cu ardoare, ca împreună să lucreze pentru binele omenirii.— „Uite să vină — spunea Greerile, crainicului cântării, care chiar atunci sosise din lumea largă — ...Cu brațele deschise o primesc... Să mă învețe și pe mine măcar un bob din înțelepciunea vieții... Iar eu s'o învăț să cânte cea mai suavă și mai frumoasă din cântări... Cântarea suferinței și a iubirei, țesută în nopțile mele de veghe, când tot sufletul mi se ducea către ea... O, ce ceasuri! Cu cât erau mai pline de suferință, cu atât erau mai dulci... Niciodată n'am avut suflet mai curat și mai înălțat, decât în nopțile acelea, când chemată de desnădejdea mea, Furnica venea în haină diafană de vis — și-mi spunea: Și eu văd greșeala mea — și iată, viu către tine să ne împăcăm... (p. 260-261)

Astfel fiind starea sufletească a Greerului, Furnica n'avea să bată la porți surde. Ea a nimerit în mijloc de serbare și serbarea a devenit prin ea de mii de ori mai luminoasă. Două tristeți s'au împreunat într'o bucurie spărgătoare de stăvilare. „Averea avea lumina bună a Cântării, iar Cântarea va avea bobul de înțelepciune al Averei...“ (p. 298).

Cam astfel se prezintă fondul acestui roman. Am relevat înadins mai mult partea ideologică, fiind atât de puține operele literare, mai ales scrise de laici, de natura acesteia, expresie ale

unei simțiri neîntinate, încât de bucurie când vezi că apare câte una, nu-ți mai vine să-i cântărești valorile estetice. Deși, fără indoială, o operă de artă cu atât va fi mai de fect prin fondu-i înălțător cu cât mai estetică îi este realizarea. Este ceea ce trebuie să dorim mai ales, în domeniul artei. Idei cât mai înălțătoare și simțăminte cât mai nobile exprimate în forme artistice cât mai desăvârșite, Să fie opere de artă, cărora puterea talentului să le insuflă vieață adevărată, cum ar spune nemuritorul Caragiale, ca să captiveze prin frumuseța creației și pe cei refractari față de conținuturi eminentamente morale.

Nu vrem să se creadă că aceste considerații ar vrea să spună că *Romanul Furnicei* ar fi lipsit de suflul adevăratei arte. Nici decăt. Totuși dacă se înțelege că ar fi putut fi și mai bun, nu se intervertește părerea noastră. Problema romanului este cât se poate de interesantă și construcția nu lipsită de ingeinozitate. N'ar fi stricat însă să aivă mai multă profunziune. Are doar caracterul de roman social-filozofic, fiind biciuite în cadrul unei vederi de ansamblu, toate păcatele omenirii. Dar autorul parcă plutește prea la suprafața chestiunilor, sau mai bine zis, față de fondul atât de important prin sine, realizarea pare uneori prea simplistă. De ex. anumite conversații între personaje și chiar dintre acelea cari se produc cu prilejul înspăimântătoarelor apariții, par copilărești. Ajungem astfel la stil, care uneori s'ar fi cerut mai cu sevă. Acțiunea apoi, care-i o îmbinare de fantastic și real, e cam dispartă. Se alternează sau se suprapun, realul cu fantasticul fără să se inchege într'un tot desăvârșit unitar. Elementele prea diverse n'au putut fi copciate între ele destul de strâns, ca dîsarmonia să nu fie supărător de evidentă.

Facem aceste observații cu părere de rău la gândul, că poate eventualele scăderi ar putea stăvilii întrucâtva răspândirea mare pe care ar merita-o aceasta carte, mai ales acum când *Furnici* în sufletul cărora n'a putut pătrunde nici cea mai umilă vibrație a *Cântării*, mișună pe toate drumurile și pe la toate răspântiile. Căci oricum, *Romanul Furnicii* rămâne un strop de lumină, pe care l-am dori furișat în multe suflete înțelenite, ca desrădăcinând din ele buruieni netrebnice, să le trezească la vieață nouă.

Pe planul ideologiei naționaliste

Nicolae Roșu: Dialectica Naționalismului

O mișcare amplă de răsturnarea unei ordini sociale date pretinde organizare pe două planuri: al faptelor și al ideilor. Adevărul de netăgăduit, se pare, a prins a se bucura de atenția „dreaptei” dela noi care paralel cu temeinica organizare pe întâiul plan amintit a ridicat în al doilea un prim semn bătaios: cartea Dlui N. R.: Dialectica Naționalismului.

Noua mișcare a „naționalismului românesc” se caracterizează încă prin dominarea instrumentalului atât în directivare cât și în activare. O cristalizare doctrinară încă nu s'a infăptuit fie pentrucă ea vrea să se păstreze în realitate în necesitatea trăită, folosind expresia Dlui N. R., fie pentru simplul fapt că e fără de trecut *ca mișcare*. Acest lucru trebuie recunoscut precum și acela că, dacă primele poziții s'au cucerit fără armamentul ideologic, o spargere a zidurilor e imposibilă. Pentrucă structura morală, intelectuală și politică a societății democratice, pe planul ideilor, e fundată peste ani în serioase fortărețe în dosul cărora pândesc aprofundările doctrinare. Acestea nu pot ceda unor asalturi inferior organizate în această privință. „Statul democratic modern, spune Dl Roșu, este creația unui sistem de idei — pe liniile de forță ale acestor idei s'a structurat viața socială a națiunii, la baza direcției politice se află un pact fundamental și... fără alterarea definitivă a acestui complex de condițiuni o ideologie naționalistă nu poate triumfa, oricât de prielnic ar fi momentul politic”.

Organizarea ideologică a mișcării se impune deci. Dialectica Dlui Roșu e un început dublu greu: ca metodă și ca material de luptă căci oricât de merituoase ar fi încercările Dlui N. R. de a desgropa genealogii până la Pascal, doctrina „dreptei” cu postulatele-i de libertate dirijată sub semnul autorității și în cadrul etnic — național, repetăm, e o doctrină nouă.

Cele 400 pg. ale cărții cad în plină bătălie. Ca o armă inedită la dreapta ca o gazare la stânga.

În economia cărții primele 100 pg. atacă „mai mult vehement decât logic“ cortegiul teoriilor raționaliste, surse ale individualismului liberal. Ca o consecință a acestuia din urmă declinul accidentului cu „prăbușirea iremedeabilă a țărilor cu civilizație romană și catolică se impune — urmând profetizarea lui Oswald Spengler. Dar Dl N. R. nu-î spengleriau. Aderența Dsale față de occidentul lui apocaliptic e nulă. La marginea prăpastiei unde îl prăvălește profetizarea lui Spengler (fără putință de salvare decât „prin infuzia elementelor slave și asiatică“). Dl N. R. se oprește. Există o altă salvare fiindcă prima e falsă. Asiaticismul și slavismul sunt anarhie. Or, tocmai din anarhie trebuie să evadeze occidentul; din anarhia democratică pe care el a conceput-o în mariaj nu teoriile raționaliste ale individualismului liberal. („Prăbușirea intelectuală a occidentului începe cu filosofia cartesiană“). Deci în puteri proprii salvarea. Dl N. R. prezintă trei soluții dar nu se exprimă asupra lor. Constată însă că „toți se ridică împotriva autocrației individualismului Kantian“. Să cităm în continuare: „După această premiză drumurile se despart. Ch. Maurras se întoarce către naționalism și tradiție monarhică pe marile drumuri ale clasicismului. I. Maritain rămâne neocatolic (?), iar H. Massis preconizează reîntoarcerea la valorile romane și catolice preludând un nou *ev mediu*,“...

Este ezitarea Dlui Roșu, în cazul de față, voită sau se păstrează în nota generală a cărții? Lucrul ar fi fost necesar de știut. Căci polemica condeilor de dreapta purtată în jurul „Dialecticii naționalismului“ marchează un început de încrângătură pe tema religioasă. Este hotărât că Dl N. R. e catolic în soluționarea ei dar nu e suficient atâta. „Ideea creștină, spune Dsa, în funcție de statul politic național se păgânizează, își pierde caracterul religios. Fuziunea dintre legea civilă și legea religioasă s'a făcut printr'o alterare de substanță a acesteia din urmă“. Iar mai târziu: „Oricum însă, de un duh creiator al ortodoxismului în materie culturală nu poate fi vorba“. Sunt tot atâtea mărturi pe lângă altele (A se vedea „Procesul ortodoxiei“ și „Neotomismul...“ etc.) din cari se deprinde calda Dsale aderență pentru catolicism în general. Nu îl definește însă în deajuns pentru a-l putea suprapune și a-l compara cu cel oficial. De aceea e hazardat să socotim pe Dl N. R. maurrasian în acest punct, cum o face Dl O. Papadima. Mai curând ne vine a crede că întreagă problema religioasă o lasă în planare deasupra politicului. („Ideea creștină în funcție de statul politic național se păgânizează...“). Motivele? Fie pentru că nu-i acordă importanță capitală în *fundarea politică a statului*, socotindu-o o problemă laterală, fie că acolo în planare îi află rostul. Dl Nichifor Crainic spunea odată: „pământ național și cer comun“. E formula care acopere, se pare, atitudinea Dlui N. Roșu față

de problemă. Nu și cea a Dlui Nichifor Crainic. Căci partea adversă a acestui fel de a vedea problema e a se căuta la „Gândirea“. Numărul pe Februarie 1936 parecă în mod manifest atacă problema credinței. Dl Lucian Blaga în „Spiritualități bipolare“ (inceputul unei serii de articole privind Catolicismul, Protestantismul și Ortodoxia) constată inexistența creștinismului în forma lui primară, ca apoi, pornind dela o premiză cam falsă să bipolarizeze cele trei forme ale lui — după Dsa — atribuindu-le un pol comun în transcendent și altul în „asimilarea în grad cu transcendentul a unor categorii „vremelnice“. Aceste categorii diferă la fiecare, „organicul“ fiind caracteristica celui de al doilea pol al ortodoxiei. De aici apoi o serie de deducții între cari... „ortodoxia a manifestat încă din timpuri vechi o tot mai pronunțată silință de divizare după națiuni“. Sau „In cadrul ortodox indivizii se simt firesc integrați în unitatea superioară și mai complexă a neamului“. E ușor de bănuț care e soluția problemei ce o arătam deschisă. In acelaș număr al „Gândirii“ la cronica literară Dl O. Papadima, după judicioase aprecieri ale „Dialecticeii naționalismului“ face aceeași profesie de credință. Cât privește ținuta Dlui Nichifor Crainic, ea se definește în „Puncte cardinale în haos“. Dsa nu vede din capul locului decât forma „creștinismului pur și adevărat: ortodoxia“. (pg. 170).

Este, această divergență, semnul unei neînțelegeri, unei sciizuni? Fiindcă o conciliere între soluțiile propuse nu se poate concepe, iar problema nu se lasă nerezolvată. Înainte de a se defini atitudinea „oficială“ socotim că e absolut necesar a lămurii punctele de contact între credință (catolică și ortodoxă) și politic, a determina elasticitatea ei în funcție de idealul acestuia din urmă și, mai ales, a cunoaște în adevărata lumină, fiind că în special catolicismul e foarte vag și fals cunoscut în raporturile lui cu autoritatea lumească-politică: statul. In această privință Dl N. Roșu aduce valoroase aporturi pentru definirea neotomismului în concluziile lui antidemocratice. Sunt fatale aceste concluzii pentrucă catolicismul e antiindividualist, antiraționalist, corolare ale democrației. Dacă azi se poate vorbi de state democratice catolice e că acolo nu există nici catolicismul nici democrația în valoare forte și echivocul se poate menține. Un echivoc-echilibru. Spania coboară pe panta democrației comuniste numai când catolicismul spaniol continuă să vegeteze pe trecutul lui de glorie; iar Italia se înalță vertiginos când Mussolini, evadând deplin din prejudecata: catolicism = internațională, leagă raporturi *sincere* cu „Acțiunea catolică“. Pentrucă zice Dl Dragoș Vrănceanu: „Biserica catolică este o instituție supranațională dar națiunea este o realitate care cuprinde în ea, subordonează scopurilor organice, sentimentele instituționale ale

Bisericii, ale catolicismului. Deci aceeași concepție a credinței deasupra statului politic din care acesta își fundamentează și alimentează etica.

*

O mișcare de a lumina și coordona în trecut naționalismul român presupune aprofundări în istoria culturală politică nu numai a celor două principate la care își restrânge cercetările Dl Nicolae Roșu. E adevărat sarcina ar fi nespus de grea. Provinciile României actuale au trăit în realități deosebite dar toate au suferit regimul cenzurei ideologice. Un studiu temeinic în această direcție pretinde o clarviziune aleasă, pentru a descuama conveniențele „diplomației” politice de ideea pură; de a pătrunde în cutele tainuite ale crezului: Ne gândim la galeria „intelectualilor” și „arhiereilor” ardeleni. Câți din ei n’au frământat principiile naționalismului în dosul conveniențelor dictate de situație. Dar nu se poate pretinde Dlui N. R. o elucidare completă a naționalismului român în istorie. Este acest lucru peste puterile unui început de 400 pagini. Și poate o încercare de asemenea natură în cadrele „Dialecticei” ar uza un material prea frumos și interesant pentru o lucrare aparte. Rămâne Dlui N. R. un merit nedesmințit în această a doua parte a cărții: migala de descurcarea „firului de aur al naționalismului” moldo-muntean, de luminarea și punerea lui în valoare, culminând în masivul naționalism eminescian. Că nu a utilizat prea multe izvoare în această parte a studiului rămâne un adevăr. Nu și o insuficiență a lui. Fiindcă în tot ce a luminat nu vedem să fi contrazis ceva din cele pe cari doi-trei îndrăgostiți ai ultraspeculațiilor pe documente le-ar fi dorit citate.

*

Cu cece îl incrimim noi, contemplând aportul Domniei sale în planul ideologiei naționaliste, e insuficienta contribuție la final. „Sensul dialecticei naționalismului față de mișcarea contemporană de idei” nu e îndeajuns de lămurit, deși acest lucru e mai necesar. Cele trei capitole: „Aristocrație și Plutocrație”, „Condițiile sociologice ale revoluției de dreapta” și „Antimodern” nu spun prea mult.

Fulicea Virgil

CĂRȚI

Ionel Teodoreanu, Lorelei - roman. -

Ed. „Cartea Românească“ București.

S'a subliniat indeajuns lirismul care inundă, ca o apă primăvara, peisajul epic al scrisului d-lui Ionel Teodoreanu, — și din care se nasc toate frumusețile lui, dar și toate defectele construcției.

Acest lirism îi susține preferința pentru copilărie, pentru eroii artiști, la care linia sentimentală se adâncește în straturi cu bogate sedimente inflamabile, înclinarea spre neverosimil și spre inventivitate imagistică.

Dacă ținem seama și de faptul că nu pune accentul pe analiza psihologică a eroilor, ci sugerează cu bogate mijloace, misterul liric ce stăpânește sufletul eroilor săi; plus un anumit cadru romantic, cu îndrăgostiri subite și complicitatea elementelor naturii — avem secretul succesului acestui roman. Ionel Teodoreanu e un scriitor pe care nu-l trădează cetitorii, chiar dacă uneori e supărătoare repețirea temelor.

Nu mai trebuie să spunem cât de impresionante sunt astfel de momente :

„O clipă, ochii lui Luli îl întovărășiră printre garoafele respirate, în timp ce buzele i se desfăcură într'un zâmbet moale. Deși era soare de dimineața afară, sufletul își învăluia într'un abur lunar imensitatea de munți albaștri“. (p. 143).

Sau, după o rătăcire într'o trăsură, prin ploaie, pe alea de tei :

„Lumea de afară nu era decât un glas de ape deslănțuite. Mare glas primordial, ca al vântului în vădruh, pe oceane și în codrii munților. Lumea oamenilor, cu sgomotele și vorbele ei, se îndepărtase peste orizontul amintirii, ca o altă viață lăsată dincolo de moarte.

Tăceau unul lângă altul, mână în mână, lipiți, orbi, fără de gând, fără trecut și fără viitor, fericirea fiind splendoarea unui vid perfect ca al cerului.

Tăcură în violența cenușie a ploii, apoi în afânarea ei de argint, apoi în murmurul cu cer albastru al depărtării ei, de procesiune cu harfe.

Soarele în apus, trimise de pe o zare fulger blond. Toate ferestrele orașului sclipiră, deschizându-se pe rând în vara udă. Și fiecare tei al Ulișei Domnești, dintr'un capăt până'n celalalt, fu ușa de umbră cu inscripții de aur, care deschizându-se, lăsă pasul de dans molatec, într'un abur și o despletire, al celui mai blond parfum al primăverii devenită vară. Se regăsiră în acest parfum al celei dintâi întâlniri“.

Și după acest preludiu de multă bucurie și lumină, un gest pregătit după toate canoanele romantice :

„Birjarul se opri la o florărie. Catul Bogdan intră, se uită și fără să aleagă, luă toate garoafele de acolo cu un braț, plăti și se sui în trăsură.

— Birjar, mai este vre-o florărie ?

— Cum nu, boerule. Aveți nuntă ?

Nu-i răspunse.

La trei florării, Catul Bogdan adună toate garoafele. Apoi opri birjarul la o margine de trotuar, îi plăti îndoit decât ceru, și-i dădu drumul plecând iute pe jos.

— Boerule, boerule, dar cu florile ce faceți ?

— Du-te cu ele.

— Unde ? La duđuia ?

— Nu, birjar. Unde vrei.

Și mâna cu garoafa gonî în noapte ca în suflet, trăsura cu garoafe“. (p. 180).

Luata la întâmplare, fragmente de felul acestora sunt numeroase în acest roman, scris pe portativul dragostei, — fiecare capitol fiind un sunet din cântecul misterios care depășește moartea. Prea încărcat de flori și mirezme, partea întâia a acestui roman obosește prin monotonia frazelor. În partea a doua ritmul se precipită, mai sobru și mai pregnant. Fără ca totuși arhitectura cărții să-și capete simetria de care are nevoie.

Nu voiu stătui în caracterizarea personajilor. Silueta eroinei, fata care poartă ceva din fatalitatea crudă a zinei de pe

Rhin din legenda lui H. Heine, se conturează prin reflexele pe care sufletul artistic al lui Catul Bogdan, profesorul universitar romancier, le aruncă asupra-i. Având darul „spontan, instinctiv, poate complect inconștient, de a se situa în sufletul oamenilor dincolo de rațional, într'o emotivitate intrigată“ (p. 162) - *Luli* realizează femea — tăcere, femea fatală, care-și împlinește destinul distrugând și vieța altora. Frumusețea ei, prin profunzimea sufletească și aptitudinile literare, devine vrajă pentru romancierul Catul Bogdan, și, elevă cu frăgezime de căprioară, deschide, prin apropierea ei, izvoarele sufletului lui steril, umplându-l de arome necunoscute.

În acest roman, *Luli* te urmărește ca o obsesie, deși întreaga atenție e acordată lui Catul Bogdan. Între personagiile feminine ale literaturii noastre, literatura lui Ionel Teodoranu aduce un grup de figuri, care îmbină vigoarea masculină cu mirajul unor taine care niciodată nu se descoper complet. Ele intră în viața bărbaților ca o năvală de mirezme, cu bucurii și melancolii.

Într'un loc aflăm în acest roman următoarea observație: „Un romancier, mai cu seamă la vârsta ta, nu poate trăi numai din amintirea vieții de până acum. Asta înseamnă să te limitezi la copilărie și tinerețe, pierzând experiența contactului matur cu viața. Un poet ar putea să o facă; un romancier, nu“ (217). În aceste rânduri și-a delimitat critica operei proprii. Încadrat în copilărie și adolescență, Ionel Teodoranu a epuizat aspectele acestor vârste, încât a început să împrumute scrisului său anterior intuiții și imagini. Metoda scrișorilor venite din necunoscut a fost experimentată în „Fata din Zlataust“.

Poate că ar fi necesară o schimbare de perspectivă, sau o pauză care să acumuleze noi intuiții și frumuseți.

Un lucru e cert: lăsând la o parte micile observații de amănunt, scrisul lui Ionel Teodoreanu te îmbucură ca o primăvară, coborându-ți în suflet toată splendoarea apusurilor cu luceferi pe dunga zării.

Radu Brateș.

N. Iorga : Oamenii cari au fost, III.

Fundația pentru literatură și artă
„Regele Carol II.“

O nouă carte de N. Iorga este, pentru multă lume, ceva tot așa de obișnuit cum ar fi de ex. învățarea minutarelor unui ceasornic pe care-l ai, undeva, atârnat de perete. Asta va fi și una din cauzele pentru cari cărțile acestea trec aproape neobservate. Cine are timp să citească tot ce scrie N. Iorga? Și cine, mai mult decât dsa, într'o neîntreruptă activitate de peste 4 decenii, a risipit mai multă energie dăruită slovei? Că uneori a fost nedrept în aprecierea oamenilor și lucrurilor, că a greșit ne putând înțelege anumite lucruri în materie de politică, este cu totul altceva. Pe noi ne interesează scriitorul, ne interesează istoricul și profesorul din N. Iorga. Tot ce depășește aceste preocupări, sunt simple accidente, explicabile într'o viață vulcanică intensă, — așa cum a trăit-o și o trăiește încă.

Din „Oamenii cari au fost“, desprindem două din laturile sufletesti ale dlui Iorga : cea artistică, și didactică. Artistică, învederându-se, ca un admirabil portretist. Câteva linii sunt suficiente ca să contureze o personalitate, încadrând-o în galeria nesfârșită a celor ce tind, prin faptele lor, spre eternitate. Latura didactică, dacă nu totdeauna voită se desprinde limpede dintr'o trăsătură ce fixează un defect sau o calitate, de înlăturat sau de urmat.

Desprindem, din galeria aceasta nesfârșită, câteva din trăsăturile Marelui și bunului Mitropolit Vasile Suci, de la a cărui moarte s'a împlinit, de curând, un an :

„Cei cari se opriseră asupra lui (cu ocazia alegerii n. r.) știau că Vasile Suci e un cărturar distins, un devotat om al școlii și un harnic administrator, dar ei nu bănuiau ce poate ieși din hărnicia acestui neobosit ctitor.

Prin dânsul a venit dârzenia la muncă a țăranilor și meșterilor de sat din cari se cobora. Fără preget — și adesea aproape fără bani — s'a apucat de truda grea pentru îndeplinirea a ceea ce socotea că este datoria sa. Așezămintele pe cari le-a ridicat, și nu pentru a sa trufie, căci a continuat să steie tot în vechiul, dar așa de simpaticul castel de prinț ardelean din veacul al XVII-lea, îi vor pomeni numele.

În această muncă el și-a cheltuit toate puterile. Căzând la grea boală, a trebuit să i se taie un picior. Cel care servea așa de frumos în mândra biserică episcopală a fost silit să steie de acum înainte în strana sa. Dar și așa n'a pregetat să reiea oricând drumul la București pentru binele alor săi.

S'a ferit să facă, într'o țară așa de desbinată, o politică prin care s'ar fi adaus la greutățile noastre. Amabil cu fiecare, nu s'a robit cu nimeni, fiindcă a se lega însuși însemna a primejdui interesele Neamului său". (p. 443).

Frumoase cuvinte, acestea cari sintetizează o viață de muncă, de sbucium și suferințe pentru binele neamului și al bisericii sale. Ele valorează, pentru cititor, mai mult decât înșiruirea seacă, într'un volum, a tuturor realizărilor cuiva, fiind pornite dintr'un suflet care știe, în fața morții — să se debaraseze de tot ceea ce este ură sau calcul personal.

Este, acesta, încă unul din meritele cărții d-lui Iorga.

Adunate în volum, cele 243 de portrete ale unor oameni cari au fost, și cari altfel ar fi zăcut resfirate prin diferite publicații, alături de înserarea faptelor diverse, trebuie să fie citite de toți acei, cari cred, că din viața altora pot să învețe ceva.

V. Stoica

Abel Hermant: Souvenirs de la vie mondaine*)

Cartea aceasta, care nu cuprinde decât lucruri văzute și fapte trăite de către un academician foarte familiar cu arta scrișului, prezintă un dublu interes pentru lector: 1. amintirile dlui Abel Hermant leagă coada veacului al XIX cu al XX-lea, 2) intimitatea în care a trăit cu mulți artiști, cărturari, scriitori și ziariști; toate aceste însușiri, plus bogăția de amănunte redată într'un stil elegant presărat ici colo cu un umor distilat, fac din „Souvenirs de la vie mandaine“ o lectură pe cât de agreabilă pe atât de utilă.

Totdeauna, când citesc amintirile unui om mare, natural, *amintiri* din perioada vârstei ingrate (în psihologie prin *vârsta ingrată* se înțelege epoca adolescenței unde evoluția psihică, intelectuală și morală este indecisă) mă simt atras și consimt să fiu înșelat, urmărind linia cotită spre urcuș, chiar când acea personalitate învinge mai mult prin ascendență. (Cazul lui A. a cărui tată a făcut onorabilă figură între cărturarii veacului al XIX-lea; o spune aceasta „Memoriile“ d-nei Récamier). Și apoi, oricui plac amintirile de acest soi. Un om mare este un garaj din care vin și pleacă nădejdi împlinite, înfrângerii singulare, improspătări licorate. Deci, să întindem puntea atenției pentru „le spectacle du monde et de l'homme“ din cartea lui Abel Hermant. Virstnicului îi place întotdeauna când vorbește de alții, să vorbească și de sine; mai ales când cel despre care vorbește e mai puțin un om comun. Așa, A. H. deși foarte puțin înrudit intelectual cu H. Bergson, totuși se mândrește cu „prietenia“ acestuia care-i aduce aminte de „scîlpițoarea inteligentă semită“ a străbunicului său.

Să fac o remarcă chiar dela început. Abel Hermant n'a scris aceste „amintiri“ ca un început de evadare din prezent, ori sub presiunea unor nostalgii crepusculare. Nu. Amintirea, la A. H. e numai un pretext care-i dă libertatea de a-și exprima păreri despre oameni și întâmplări pe care nu le ia numai din

*) Librairie Plon — Paris 1935.

viață, ci și din cărți, reactualizând, incidental, probleme demult trecute la arhiv. Rezistând unei dificultăți filologice, dă câteva lovituri de spadă Academiei și autorului marelui dicționar francez: „Litré ignore plus choses. Mais, quand il est muet, l'Académie (cella de 1878) est muette“ (pg. 76). De dragul artei, rupe cu tradiția. Templul Luteției îi dă cea dintâi senzație a succesului în viață. Asistând la reprezentarea piesei „le Caprice“ de Musset în interpretarea impecabilă a actrițelor — odinioară celebritățile scenei franceze — Monnet Sully și Sarah Bernhardt, săvârșește un nobil compromis; se crede cel mai indicat a juca rolul principal din „Telemque“ de Verconsin, precum și în „Noces de Jeannette“ de Barbier și Carré. „Mensonges“ a lui Paul Bourget e numai un vag rezumat și o mălăiață descriere a varamului și patimilor prin care trecea aristocrația franceză în a doua decadă a jumătății veacului al XIX-lea. Abel Hermant reconstitue, parțial, această perioadă prin peripecțiile adolescenței sale. Nu știi să crezi dacă e ironie sau o cravașare fățișă dată Parisului, despărțit în două tabere (după simpatii) în urma crâncenei rivalități dintre artistele dela opera franceză: Sagalli și Rosita Mauri. În această luptă e angajată presa, opinia publică: „bunul simț și rațiunea au rămas la liziera acestui Paris“ ! Se exprimă A. H. Auzind — așa spune A. H. — de o aventură la un bal în Compiègne a lui Theophile Gautier, se servește de niște *Note* dintr'un carnet al tatălui său care fusese prieten cu Gautier și Baudelaire, demonstrând că artiștii nu-s deloc *artiști* în viață: „Theophile Gautier era foarte prostănac, de altfel. Iubita lui îi spunea de șase ani în șir că e numai de 35 de ani. Și el era fericit să i se repete această declarație „sinceră“. Căci el spusese: Je suis un homme — un très jeune homme pour qui le monde extérieur existe“. Pe cine a vrut să intimideze cu vorbele astea, naivul căruia i-au tras clapa toate femeile? se întreabă Abel Hermant.

Dar să vorbim și de A. H. dacă își permite, și cu multă desinvoltură, să vorbească sever despre alții. Nu se îndoiește nimeni, cred, că numai datorită unor mari merite a ajuns membru al unei Academii, mai ales în Franța unde un Joseph Reinach, Victor Brochard, Victor Cousin, i-au găsit opera de paie. În zadar; A. H. și-a făcut intrarea în literatură sub girul mare al lui Alphonse Daudet și simpatia largă a lui Leconte de Lisle.

Adame. A debutat cu un volum de versuri „*les Mepris*“, pe care, la sfaturile lui Daudet, îl trimise lui Zola, Edmond Goncourt, Huysmans și altor prozatori și poeți de mare suprafață. Versurile, ca primele versuri ale unui pasionat admirator al autorului „Florilor răului“, erau bandelairiene și în construcție și în structură. Paul Deroulède, cel care scrisese drama „Le Moabite“ despre care Hervieu spusese că e cea mai confuză alcătuire de sentimente, îl sfătuisse pe A. H. să se apropie de Musset. De sub pulpana căruia își va câștiga mai repede poziția proprie: Baudelaire est trop original. Vous ne pouvez l'imiter sans lui ressembler. Tandis qu'Alfred Musset“... Autorul acestor „souvenirs“ nu puțin datorează ascensiunea sa, femeilor. În redacția „Nouvelle Revue“ a d-nei Lamber, face cunoștință cu Pierre Loti, „un marinar entuziast și f. inteligent“. Saloanele și ceaiurile literare dela d-na Boispreau, îl împinseră printre scriitori și artiști ca Halevy, Meilhac, Alfred Mezieres și în curând, întră la „Revue des Deux Mondes“. Aci scrie la întâmplare: literatură, filosofie, cronici, etc. ceea ce i se cerea. Creerul său era un bazar de cunoștințe. Comentează pictura lui Cherubin, Monceau sau desenele lui Houkusaï, ca un pictor cu prețioase calități. Iscindu-se o polemică vie între Ed. Goncourt și Alphonse Daudet, A. H. ia apărarea celui din urmă, fapt care-i aduse îndepărtarea pentru multă vreme dela „Revue des Deux Mondes“. „Figaro“ îi oferî coloanele sale.

Foiletoanele dela „Figaro“ stau martore că Abel Hermant la vârsta de 25—30 ani a depus o muncă uriașă pentru a se documenta în diverse probleme. Până și religia, ca formă de viață spirituală, l-a dus la concluzia că preotul prin menirea și prezența sa între oameni n'are dreptul la nicio suficiență sau comoditate biologică. Ar vrea un stil de a crede, scrie și vorbe bossuetian, pentru toți misionarii bisericii catolice. Combate *fastuosul* din religie, când acesta nu este reclamat de dogmele creștine. Pentru libertinajul său manifestat în materie de religie, se spunea că „nici A. H. nu crede în ce scrie“.

Cam în prajma anului 1910 prin intermediul d-nei de Loynes face cunoștință cu principesa Brâncoveanu, devenită contesa de Noailles, de a cărei familie fu atașat sufletește multă vreme. La Amphion, pe malurile lacului Geneva în vila „Basaraba“, cunosc frumusețea prieteniei unei femei, pentru care ca și Marcel Proust, avea o admirație dusă la superlativ: „Elle (M-

me de Noailles) etait, du consentement universel, la rien des fées, elle n'était pas la seule fée. Amphion, où elle avait apporté de surcroît les présents de la poésie, etait devant qu'elle vint au monde, tout resonant de musque" (pg. 213). Iar despre fiica prințesei Brâncoveanu, prințesa Elena zice: „etai un esprit lumineux, mais d'un éclat doux et continu, que l'on pouvait neconnaître d'abord quand on etait aveuglé par les phares de celle qui a écrit les „Eblouissements" (p. 214). Nu pot să las în umbră rândurile închinat lui Gabriel d'Annunzio, care, întreat de Mme Aubernon: „Que pensez-vous de l'amour?", li răspunde: Madame, lisez mes livres pour meconnaître mes opinions". Era un răspuns prea dur și direct. Dar n'a supărat pe nimeni, fiindcă toți invitații dnei Aubernon (literați și artiști) îl știa de o francheță inimitabilă. Gînduri pline de afecțiune scrie pentru doi prieteni ai săi morți în pragul războiului mondial: Adrien Hébrard și Jules Lemaitre. După război. Nu mai regăsește nici oamenii, nici locurile de altădată. Il învălue tristețea intuiției timpului: la vie continuait, avec de rares joies, des deuils cruels — mais ce n'est pas ici le lieu de s'en souvenir. La vie continuait, si pareille à elle-même que je ne saurais plus l'écrire sans me répéter: pareille à elle-même et cependant comme amortie". (pg. 244). Abel Hermant se oprește aici. I se pare că a străbătut cale destul de lungă. Obloanele sufletului au căzut, pentru ca să se ridice în prelungire prin „Souvenirs de la vie interieure" al treilea volum de amintiri de Abel Hermant, apărut tot în colecția „Choses vues" a librăriei Plon

Ceva despre carte? Părțile bune le-am spus chiar la început. „Souvenirs de la vie mondaine" nu păstrează o linie precisă; e o amestecătură de siluete și nume cunoscute în palmaresul culturii franceze; e un du-te vino. A. H. parcă se teme să oprească oamenii văzuți și numiți în cartea sa. Să fie cauza, o cunoaștere superficială a lor?

De aci și materialul e puțin dens, sărac în gânduri și expresia lor („J'ai à peine besoin de dire" — repetat de 14 ori) revine des, ceea ce ne surprinde la un membru al unei Academii. Conced ca a o ultimă scuză, că și A. H. face comerț de cărți și nu de idei, ca atîția mulți puțin-scrupuloși, egali în titlu cu dînsul. Asta nu include niciun regret că am citit-o, ba din contra.

Niculae Albu

CARNET

Gândirea, Martie 1936.

Aduce un articol închinat scriitorului de curând decedat, Mateiu Ion Caragiale. Iată în câteva linii portretul pe care-l face d. Tudor Vianu acestui mare scriitor, care a fost prezent în viața literară doar prin câteva poezii, *Remember* și *Craii de Curtea-Veche* :

„Omul a isbutit să se ascundă aproape pe de-a întregul în artist și amintirea lui merită să reție numai chipul poetului muzician care a topit din nou, în tainicele lui retorte, limba aspră a gloatelor, pentru a distila un suc mai dulce, cu puteri vrăjite și răscolitoare. Tineretul care crește acum nu va mai ști nici cum arăta la față și la port, mândrul și singuraticul om între două vârste, cu părul încărunțit, cu figura slabă și nemișcată, vorbind rar și strângând buzele, când tăcea, ca și cum ar fi vrut să pecetluiască încă mai puternic tainele firii lui complicate și adânci. Pășia tacticos și rar, cu pleoapele mai totdeauna lăsate și purtând un trup rigid, ușor aplecat pe spate, în niște costume care nu erau propriu zis ale vremii noastre, vreo jachetă desprinsă din eleganta garderobă a altei epoci sau vreo pălărie dintr'o speță rară și demodată. Marea economie a mișcărilor lui, glasul baritonal care rostea puține cuvinte, a alese cu grijă și cumpanite cu înțelepciune, dădeau impresia că Matei Ion Caragiale înțelegea să fie artist nu numai la masa lui de lucru. Cunoscătorul distingea dintr'odată un exemplar, poate întârziat, din acea generație estetistă de pe la 1880, care profesa concepția unei supremații a valorilor artistice în viață. Comparația cu Alexandru Macedonski n'ar fi nepotrivită, deși acesta din urmă n'ar fi disprețuit totdeauna să se amestece în tumultul evenimentelor sociale și politice, pe când Mateiu Caragiale prefera să rămână în cercul ferecat al ascezei lui artistice“.

Revista Fundațiilor Regale, III, 2 și 3. (Febr. și Martie)

În nr. de pe Februarie găsim un judicios studiu sintetic asupra operei lui L. Rebreanu, semnat de d. Șerban Cioculescu :

„În d. Liviu Rebreanu noi salutăm pe cel dintâi mare cântăreț al clasei noastre fundamentale ; țărâtimea. Nu se diferențiază structural de ea. O reprezintă viguros, prin limpezime, bun simț, măsură, stăruință, voință de înfăptuire. Conștiința sa are un admirabil ritm teluric. Meșterul s'a realizat sub comandamentul ancestral, al harnicilor răscolitori ai jelinii. A răscolit literatura într'un sens constructiv, destelenind brazda și însămânțând ogorul sterp. N'a primit nici o îngrădire și însăși înfrângerile sale îl cinstesc, fiindcă vădesc năzuinți înalte și deschid putință nouă altora, acolo unde însuși n'a isbutit. În toate domeniile activității sale epice, a lăsat urme, chiar dacă n'a durat clădire. Cu „Pădurea spânzuraților“ a sfârșit cea mai aspră stâncă. Cu „Adam și Eva“ a dat o primejdioasă pildă, care va rodi poate mai târziu.

Cu „Ciuleandra“ a tras pârție și alții au pășit mai departe. În „Ion“, „Crăișorul“ și „Răscoala“, a fixat caracterologia țărănească și a înviat epopeea“.

No. de pe Martie al revistei aduce un studiu al d. G. Călinescu despre „Erotica eminesciană“, care, probabil, e un fragment din lucrarea mare asupra operei lui Eminescu, căreia i s'a devotat în ultimii ani.

Azi, Februarie 1936.

Reținem din cele patru poezii ale lui Emil Giurginca, atât de rar apărut în publicistica noastră, aceste versuri triste :

Plâng plopii bălți de lacrimi albastre în inele
Septembrie 'nșală sufletul din mejdii.
Descântă toamna de prohod svârlind spre stele —
Toate par strâmbe 'n jocul desnădejzii.

Ar trebui să ne oprim ca'nția oară
Aici unde trecutul e'n jerbi de glorii strâns.
În seara asta'n mine moare o căprioară
Cu ochi ca ai tăi de copil ce-a plâns.

Vezi cum jeleşte teiul în brocarte,
Dar mâine de iubirea noastră și-a mai aduce-aminte ?
O, va trăi, o, va trăi în mine fără moarte
Mireazma de șalcâm a sânelui tău fierbinte.

Făptura ta-mi va crește 'n lacrimă atât de bună
Că'n plânsul meu voi auzi buzele tale.
Dragoste, deschide-ți iar asupra-mi pleoapele florale,
În somnul din natură să murim împreună.

(Despărțire)

Revista „Azi“ ne-a obișnuit cu numere mai dense decât cel de acum. Să fie vina colaboratorilor ce-și mută scrisul la cea mai recentă publicație ?

Familia, Ianuarie 1936.

În acest No. d. N. Davidescu continuă cu urmărirea lui I. L. Caragiale din punct de vedere al „inaderenței“ lui la spiritul românesc. Contestă chiar latura artistică a operei lui : „Nu avem, cu alte cuvinte aface cu o operă de creație artistică, ci cu una de simplă fotografiere a unei realități curente, și nu poate fi, deci, vorba de o problematică de mai lungă sau de mai scurtă durată a manifestațiilor noastre de viață, ci de constatarea unor ticuri de plată superficiale de viață, așa cum ele se pot arăta primului venit“. —

E curioasă persistența d. Davidescu în denunțarea „ultimului ocupant fanariot“, dar cred că vor urma replici din tabăra adversă.



Radu Brateș